

Mokslas Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 18 (749)

PROF. ELENAI GRINIENEI – 100 METŲ

100-metis – lemties dovana tokiam šviesiam, nuoširdžiam ir pareigingam žmogui. Per ilgą sudėtingų įvykių pažymėtą amžių profesorės gyvenimas buvo lydintas turtingos kultūros, bendruomeniškumo, istorinės atminties liudijimų; sukaupia išmintimi ir begaliniu žmogiškumu ji dosniai dalijosi su studentais ir kolegomis. Dar daug studentų kartų mokysis iš Profesorės vadovėlių ir mokomųjų priemonių. Apie žmogų sprendžiama iš jo pasiekimų ir žygių, kurie yra svaresni už prabėgusius metus.

Elena Stoškutė-Grininė gimė 1924 m. rugsėjo 19 d. Lietuvoje, Raseinių apskr., Žalakiškių km., valstiečių šeimoje. 1934 m. baigė Žaiginio pradinės mokyklos keturis skyrius, 1935 m. – Šiluvos pradžios mokyklos penktą skyrių ir įstojo į Raseinių valstybinę gimnaziją. Elenai dar nebaigus gimnazijos, 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą.

Okupacija ją labai sukrėtė. Dienoraštyje 1941 m. sausio 20 d. ji rašė: „Žuvo tėvyne! Nebebus jos laisvos, nebedžiūgausim jos laisvės laimėjimu, jos pergalėmis. <...> Viskas dings amžių rūkuose. <...> Kartais užaina beviltiškumas, kad jau niekad, niekad nebematysiu trispalvės, niekad žemėlapy nebematysiu atskiros valstybės. <...> Negaliu rašyti, ašaros ritasi man per veidą, negaliu nusiraminti. Negaliu suprasti, kodėl mes amžinai turime vergauti, kęsti vargus. Kodėl mes šimtmečius turime lankstyti svetimiams ponams, kodėl mūsų brolių kaulai turėjo būti Sibire, kad prašvistų dvidešimties metų saulės spindulys? Turėjome, kad ir ne tokią, kokią noriu, gal ne dėl tokios daugelis gyvybių padėjo, bet vis tik turėjome laisvą Tėvynę, laisvus klonius, laisvus miškelius. Nespėjome tuo atsидžiaugti ir vėl... dingo viskas lyg mirasas.“

1942 m. rudenį atvežusi dokumentus į Vytauto Didžiojo universitetą, E. Stoškutė sužinojo, kad į Medicinos fakultetą dokumentai jau nepriimami, tačiau, kad neprarastų metų, jai buvo pasiūlyta laikinai įstoti į Technologijos fakulteto Cheminės technologijos skyrių. Mergina tikėjosi vėliau pereiti į Medicinos fakultetą, bet 1943 m. kovo 17 d. nacistinės Vokietijos okupacinė kariuomenė užėmė universiteto pastatus ir buvo paskelbta apie universiteto uždarymą. Elena grįžo į Raseinius, kur 1943–1944 m. dirbo daržovių supirkimo ir pirminio apdorojimo punkte „Sodyba“. Tuo pat metu, nemokamų atostogų sąskaita, ji atliko dalį laboratorinių darbų pratybų universitete, kuriame okupantai leido aukštesnių kursų studentams tęsti karui reikalingas studijas, o mokslininkams – dirbti karui reikalingą mokslinį darbą.

1944 m. E. Stoškutė grįžo tęsti studijų Kauno valstybiniame Vytauto Didžiojo universitete (taip tuo metu buvo pavadintas universitetas). Deja, pereiti į Medicinos fakultetą ji negalėjo, todėl turėjo tęsti studijas

Prof. E. Grininė skaitydama, sėdėdama prie stalo

Technologijos fakulteto Chemijos skyriuje, kuris 1947 m. pabaigoje buvo reorganizuotas į Cheminės technologijos fakultetą. Studijų metais (1945–1948) ji taip pat dirbo laborante Žemės ūkio akademijos Chemijos katedroje.

1948 m. baigusi universitetą, gabi mergina buvo pakviesta dirbti asistente Cheminės technologijos fakulteto Organinės chemijos katedroje (1948–1950) pas prof. Antaną Purėną. Jaunajai asistentei prof. A. Purėnas ir prof. Jonas Janickis buvo didžiausi autoritetai ir mokytojai. Nuo 1950 iki 1994 m. ji dirbo Maisto produktų technologijos katedroje: 1950–1958 m. – vyr. dėstytoja, 1958–1986 m. – docente, 1986–1994 m. – profesore.

1956 m. Žemės ūkio akademijos mokslo taryboje apgynė kandidato (daktaro) disertaciją „Sezoniniai pieno riebalų fizikinių-cheminių savybių kitimai“, 1985 m. Maskvos mėsos ir pieno technologijos instituto mokslo taryboje – habilituoto daktaro disertaciją „Skonio ir aromato savybių tyrimais sąlygojami technologiniai sviesto kokybės gerinimo aspektai“. Su moksliniais pranešimais pieno produktų kokybės tyrimo ir naujų technologijų kūrimo bei tobulinimo klausimais dalyvavo įvairiose TSRS ir kitų šalių mokslinėse konferencijose.

Vadovaujant prof. Elenai Grinienei, parengtos ir sėkmingai apgintos 5 mokslų kandidato (daktaro) disertacijos, katedroje pradėta kurti tyrimams būtina chromatografijos laboratorija. Profesorės vadovaujamus tyrimus pieno produktų skonio ir aromato srityje labai vertino tuometėje TSRS mokslų akademijoje dirbę šios srities specialistai. Todėl jai buvo patikėta organizuoti Kaune sąjunginę mokslinę konferenciją „Maisto skonio ir kvapo chemija“ (1986). Profesorė buvo ir kitų šia tema organizuojamų mokslinių konferencijų komitetų narė, dalyvavo įvairiems maisto produktų gamybos klausimams spręsti įkurtų komisijų darbe. Ji paskelbė per 180 mokslų ir apie 20 mokslų populiarinimo publikacijų Lietuvos, buvu-

sios TSRS ir užsienio šalių žurnaluose, yra 5 pieno produktų gamybos tobulinimo išradimų bendraautorė.

1970 m. stažavo Plovdivo maisto pramonės institute (Bulgarija), dalyvavo kvalifikacijos kėlimo kursuose ir seminaruose Maskvos mėsos ir pieno pramonės technologijos institute (1970, 1979, 1984). Buvo daktaro (per 30) ir habilituoto daktaro (5) disertacijų oponentė, cheminės technologi-

jos mokslo krypties kvalifikacinių komisijų (Kauno technologijos universiteto (KTU) ir Maisto instituto) narė, kelių doktorantūros studijų komitetų narė, Kauno miesto Sveiko maisto programos rengimo grupės narė. Kelis kartus buvo renkama Kauno miesto Liaudies deputatų tarybos nare (1966–1974).

Prof. E. Grininė parengė ir skaitė šiuos universitetinių studijų kursus: „Augalinių maisto produktų technologija“, „Duonos-konditerijos gaminių technologija“, „Riebalų perdirbimo technologija“, „Pieno produktų technologija“, „Biochemija“, „Techniškoji biochemija“, „Mitybos fiziologija“, „Maisto produktų komponentai ir jų funkcinė reikšmė“, „Pieno fizika ir chemija“. Yra daugelio vadovėlių ir mokymo priemonių autorė: „Techniškoji biochemija“ (su bendraautorais, 1968), „Statinė biochemija“ (1989), „Dinaminė biochemija“ (1989), „Bendrosios biochemijos laboratoriniai darbai“ (1978), „Techninės biochemijos laboratoriniai darbai“ (1969), „Pieno sudėtis ir savybės“ (1992), „Pieno sudėtis ir savybių kitimas“ (1992), „Sveikai mitybai saugus maistas“ (su bendraautorais, 1997), „Biochemija“ (1998), per 15 įvairių metodinių leidinių studentams.

Iki 1994 m. prof. E. Grininė dirbo KTU Maisto produktų technologijos katedroje. Taip pat ji buvo KTU Cheminės technologijos fakulteto mokslo tarybos ir pirmojo KTU Senato narė, Maisto instituto mokslų darbų redkolegijos narė. 1991 m. profesorė dalyvavo VII Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume.

Nuo 1994 m. yra pensininkė. Tačiau ir išėjusi į pensiją, prof. E. Grininė ir toliau gana aktyviai dalyvauja Cheminės technologijos fakulteto įvairiuose renginiuose, knygų pristatymuose ir aptarimuose. Dar ir šiandien prof. E. Grininė mėgsta skaityti istorines, filosofines knygas, daro jų santraukas, kurias aptaria su artimaisiais. *Parengė Stasys Raila, Kauno technologijos universiteto veteranų klubo EMERITUS prezidentas*

Ilgametė KTU profesorė Elena Grininė. Lietuvos mokslininkų sąjunga sveikina profesorę ypatingo jubiliejaus proga

ŠIAME NUMERYJE

Mokslininko žodis

● 2 p.

Atidaryta MRU Sūduvos akademija

● 2 p.

Pokalbis apie valstybės vertės atkūrimą visuomenėje

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3–4 p.

Komentarai apie šių metų Nobelio premijas

● 5–6 p.

Lietuvos mokslininkų tarptautinis pripažinimas

● 6–7 p.

Nauji tyrimai

● 7–9 p.

Minime Vilniaus universiteto rektoriaus Rolando Pavilionio 80-ąsias gimimo metines

● 10 p.

Parodos, renginiai, kvietimai

● 10–12 p.

Seimo rinkimai prieš 100 metų. Ar išmokome istorijos pamokas?

● 11–12 p.

MOKSLININKO ŽODIS

Ką daro protingi žmonės?

Prof. Jonas Grigas

Jie nuolat klausinėja. Jie nepasotinami smalsūs ir ne tik priima informaciją, jie klausinėja, analizuoja ir siekia gilesnio supratimo. Jie nuolat klausia „kodėl“ ir „kaip“, nuolat ieškodami naujų įžvalgų ir perspektyvų. Ši smalsi prigimtis skatina juos mokytis, augti ir plėsti savo žinias. Jie jungia iš pažiūros nesusijusias idėjas. Vienas iš intelekto bruožų yra gebėjimas išvelgti modelius ir ryšius ten, kur kiti žmonės to negali. Jie užmezga sąsajas tarp iš pažiūros skirtingų idėjų, randa bendrą gijų, kurios veda į novatoriškus sprendimus ir kūrybinius proveržius. Šis gebėjimas mąstyti leidžia jiems spręsti problemas unikaliais ir netikėtais būdais.

Jie mokosi visą gyvenimą, supranta, kad baigus studijas mokymasis nesiliauja. Jie trokšta žinių apie realų pasaulį. Jie aistringai skaito, lanko paskaitas ir dalyvauja intelektualiose diskusijose. Šis mokymasis visą gyvenimą palaiko jų protą ir leidžia prisitaikyti prie nuolat besikeičiančio pasaulio. Jie apmąsto savo mintis ir veiksmus. Savirefleksija yra pagrindinis intelekto komponentas. Protingi žmonės skiria laiko analizuoti savo mintis, jausmus ir elgesį. Jie tiria savo motyvus, šališkumą ir prielaidas, siekdami geriau suprasti save ir pagerinti savo sprendimų priėmimą. Ši savitaba skatina didesnę savimonę ir asmeninį augimą. Jie ieško įvairių požiūrių, supranta įvairovės vertę. Jie ieško nuomonių ir požiūrių, kurie skiriasi nuo jų pačių, suvokdami, kad tai gali padėti išsamiau suprasti sudėtingas problemas. Jie užmezga pagarbų dialogą su skirtingų sluoksnių, kultūrų ir ideologijų žmonėmis, mokydami iš jų patirties ir plėsdami akiratį.

Jie priima dviprasmiškumą ir netikrumą. Gyvenimas pilnas netikrumo, o protingiems žmonėms tai patinka. Jie nevengia dviprasmybių ar sudėtingumo, o priima tai kaip natūralią pasaulio dalį. Jie supranta, kad ne visada yra aiškių atsakymų ir kad geriausi sprendimai dažnai atsiranda tyrinėjant ir eksperimentuojant. Jie nebijo pakeisti savo nuomonės, yra atviri naujai informacijai ir idėjoms. Jie neprisiriša prie savo įsitikinimų dogmatiškai, bet yra pasirengę peržiūrėti savo nuomonę, atsižvelgdami į naujus įrodymus. Šis intelektualus lankstumas leidžia jiems prisitaikyti prie kintančių aplinkybių ir priimti pagrįstus sprendimus remiantis naujausia informacija. Jie džiaugiasi mo-

kydamiesi naujų dalykų. Jiems mokymasis nėra tik priemonė tikslui pasiekti. Jie patiria didžiulį pasitenkinimą įgiję naujų žinių, įvaldę naujų įgūdžių ir supratę sudėtingas sąvokas. Ši vidinė motyvacija mokytis skatina jų smalsumą, skatina nuolat mesti sau iššūkius. Jie mąsto sistemiskai ir modeliais. Jie linkę žiūrėti į pasaulį kaip į tarpusavyje susijusių sistemų seriją. Jie pripažįsta, kad įvykiai ir reiškiniai retai būna izoliuoti, tačiau dažnai juos veikia sudėtingi santykiai ir modeliai. Sisteminis mąstymas leidžia jiems numatyti pasekmes, nustatyti pagrindines priežastis ir kurti holistinius problemų sprendimus. Jie teikia pirmenybę giliam darbui ir susikauptumui, kai gali visiškai pasinerti į užduotį nesiblaškydami. Jie supranta sutelktos koncentracijos svarbą, siekiant tikslų. Jie susikuria aplinką, palankią protinėms pastangoms. Jie mėgsta vienatvę. Ją jie naudoja savistabai ir apmąstymams. Jie mėgsta leisti laiką vieni su savo mintimis, tyrinėti idėjas ir gilintis į savo pomėgius. Vienatvė dažnai veda prie naujų įžvalgų, novatoriškų idėjų ir asmeninio augimo. Jie turi aukštą savimonės lygį, puikiai suvokia savo stipriąsias, silpnąsias puses ir emocijas. Jie supranta, kaip jų veiksmai ir žodžiai veikia žmones, ir stengiasi bendrauti efektyviai ir empatiškai. Ši savimonė leidžia jiems užmegzti tvirtus santykius, naršyti socialinėje žiniasklaidoje ir priimti sprendimus, pagrįstus savo vertybėmis ir tikslais. Jie nuolat ieško naujų

iššūkių. Jie klesti dėl intelektualinio stimuliavimo. Jie aktyviai ieško naujų iššūkių ir augimo galimybių, stumia save už savo komforto zonų. Jie mėgsta spręsti sudėtingas problemas, mokytis naujų įgūdžių ir tyrinėti nepažįstamas teritorijas. Šis iššūkis skatina juos įsitraukti, motyvuoti ir nuolat tobulėti.

Jie vertina efektyvumą ir optimizavimą. Jie būna labai efektyvūs ir organizuoti. Jie ieško būdų, kaip supaprastinti procesus, automatizuoti užduotis ir optimizuoti savo darbą. Jie vertina savo laiką ir išteklius, išmintingai juos naudoja siekdami savo tikslų. Šis dėmesys efektyvumui leidžia jiems pasiekti daugiau per trumpesnį laiką, paliekant daugiau laisvės siekti savo aistrų ir interesų. Jie turi stiprų smalsumo ir nuostabos jausmą, niekada nepraranda nuostabos apie pasaulį jausmo. Jie išlaiko vaikišką smalsumą, visada trokšta mokytis, tyrinėti ir atrasti. Jie randa grožį kasdienybėje, sudėtingumą – paprastume, o begalines galimybes – nežinomybėje. Šis stebuklo jausmas skatina jų kūrybiškumą, įkvepia aistras ir praturtina jų gyvenimą. Jie suvokia nesėkmę kaip galimybę mokytis. Jie supranta, kad nesėkmė yra vertinga mokymosi patirtis. Jie neleidžia nesėkmės baimei išbandyti naujus dalykus. Nesėkmės jie vertina kaip galimybę mokytis, augti ir tobulėti. Šis atsparumas ir gebėjimas prisitaikyti leidžia jiems atsigausti po nesėkmių ir tęsti savęs atradimo bei pasiekimų kelionę. Šaltinis: Pozicija.org

Jie turi stiprų smalsumo ir nuostabos jausmą, niekada nepraranda nuostabos apie pasaulį jausmo. Jie išlaiko vaikišką smalsumą, visada trokšta mokytis, tyrinėti ir atrasti. Jie randa grožį kasdienybėje, sudėtingumą – paprastume, o begalines galimybes – nežinomybėje. Šis stebuklo jausmas skatina jų kūrybiškumą, įkvepia aistras ir praturtina jų gyvenimą. Jie suvokia nesėkmę kaip galimybę mokytis. Jie supranta, kad nesėkmė yra vertinga mokymosi patirtis. Jie neleidžia nesėkmės baimei išbandyti naujus dalykus. Nesėkmės jie vertina kaip galimybę mokytis, augti ir tobulėti. Šis atsparumas ir gebėjimas prisitaikyti leidžia jiems atsigausti po nesėkmių ir tęsti savęs atradimo bei pasiekimų kelionę. Šaltinis: Pozicija.org

AKTUALIJOS

MARIJAMPOLĖ TAPO UNIVERSITETINIŲ MIESTU

Marijampolėje įvyko iškilmingos naujo Mykolo Romerio universiteto (MRU) padalinio – Sūduvos akademijos – sutiktuovės. Įvykdytas Vyriausybės nutarimas nuo 2024 m. spalio 1 d. reorganizuoti Marijampolės kolegiją, prijungiant ją prie MRU ir įsteigiant MRU Sūduvos akademiją. Bendromis pastangomis įgyvendinamas nutarimas ne tik keičia regiono akademinį peizažą, bet ir atveria duris naujoms mokslinių tyrimų, švietimo ir bendruomeniškumo galimybėms. Sūduvos akademijos veiklos pradžia žymintis renginys subūrė abiejų bendruomenių narius, regiono vadovus, socialinius partnerius.

Atidarymo šventėje dalyvavo MRU rektorė prof. dr. Inga Žalėnienė, vicerektorius doc. dr. Saulius Spurga, fakultetų ir kitų padalinių vadovai, Marijampolės savivaldybės meras Povilas Isoda, Seimo nariai Andrius Vyšniauskas ir Kęstutis Mažeika, Marijampolės kolegijos tarybos pirmininkas Klemencas Agentas, kiti garbūs svečiai. Renginio pradžioje parodytas filmas „Kolegija kelyje į MRU Sūduvos akademiją“, o kalbėjusieji dalijosi prisiminimais apie Kolegijos nueitą kelią ir daugiau nei dešimtmetį trunkančią bendrystę su MRU, mintimis apie viso Sūduvos regiono perspektyvas Marijampolei tapus universitetiniu miestu.

„MRU galima iššifruoti ir kitaip – „Marijampolei reikia universiteto!“, – sakė prof. dr. I. Žalėnienė, reaguodama į mero P. Isodos išsakytą mintį. Ji pabrėžė, kad ne tik Marijampolė ir MRU, bet ir visa Lietuva deda dideles viltis į šį projektą: „Visi suprantame regionų svarbą ateities Lietuvai ir Lietuvos konkurencingumui tarptautinėje erdvėje.“ Prof. dr. I. Žalėnienė Marijampolės ir Sūduvos akademijos perspektyvas lygino

MRU rektorė prof. Inga Žalėnienė pristato Sūduvos akademijos personalui MRU strategiją

Sūduvos pramonės ir verslo asociacijos valdybos pirmininkas K. Agentas sveikina MRU rektorę prof. Inga Žalėnienę

su Groningenu Nyderlanduose ir Upsala Švedijoje, kur universitetai tapo miestų šerdimis, o patys miestai – tarsi universitetų miesteliais. „Kiekviename žingsnyje ten pajusi universiteto dvasią, ten viskas vienaip

ar kitaip susiję su universitetu“, – linkėdama Marijampolei išauginti tokią dvasią, kalbėjo prof. dr. I. Žalėnienė. Sūduvos akademijos bendruomenei ji pristatė Universiteto 2024–2029 metų strategiją, aptarė narystės

Europos reformų universitetų aljanse naudą ir perspektyvas, pabrėždama tarptautinių ryšių svarbą ir galimybes akademijai bei jos studentams dalyvauti tarptautinėse programose, projektų veiklose ir mokslinių tyrimų iniciatyvose.

„MRU galima iššifruoti ir kitaip – „Marijampolei reikia universiteto!“, – sakė prof. dr. I. Žalėnienė, reaguodama į mero P. Isodos išsakytą mintį. Ji pabrėžė, kad ne tik Marijampolė ir MRU, bet ir visa Lietuva deda dideles viltis į šį projektą: „Visi suprantame regionų svarbą ateities Lietuvai ir Lietuvos konkurencingumui tarptautinėje erdvėje.“ Prof. dr. I. Žalėnienė Marijampolės ir Sūduvos akademijos perspektyvas lygino

su Groningenu Nyderlanduose ir Upsala Švedijoje, kur universitetai tapo miestų šerdimis, o patys miestai – tarsi universitetų miesteliais. „Kiekviename žingsnyje ten pajusi universiteto dvasią, ten viskas vienaip ar kitaip susiję su universitetu“, – linkėdama Marijampolei išauginti tokią dvasią, kalbėjo prof. dr. I. Žalėnienė. Sūduvos akademijos bendruomenei ji pristatė Universiteto 2024–2029 metų strategiją, aptarė narystės

Europos reformų universitetų aljanse naudą ir perspektyvas, pabrėždama tarptautinių ryšių svarbą ir galimybes akademijai bei jos studentams dalyvauti tarptautinėse programose, projektų veiklose ir mokslinių tyrimų iniciatyvose.

Marijampolės meras Povilas Isoda

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Jonas Jasaitis

(Pabaiga. Pradžia – Nr. 16)

VALSTYBĖS VERTĖS ATKŪRIMAS

Deja, pesimistinė nuojauta dėl visuomenės dalyvavimo Seimo rinkimuose pasitvirtino su kaupu: **netikri rinkimai – netikri rinkėjai**. Žinoma, gyventojų dalyvavimas rinkimuose, lyginant su vykusiais karantino sąlygomis, buvo šiek tiek aukštesnis, bet vis dėlto – katastrofiškai menkas – 52 procentai. Net iki šiol dar nebuvo šio tokio masto korupcijos ir valstybės biudžeto švaistymo atvejų (iki 40 mln. eurų), net visiškai nesiskaitymas su gyventojais potencialių rinkėjų neišjudino. Pasitvirtino prielaida, kad net patys absurdiškiausi Seimo rinkimų rezultatai nelaikomi reikšmingais – gyventojai įsitikinę, kad rinkimai nieko nepakeis, todėl ir balsuoti yra beprasmiška: **valdys tie patys**.

Belieka išsiaiškinti, ar gyventojai išgirdo šios kadencijos metu premjerės išsakytą palinkėjimą: „Jei mes nepatinkame, po ketverių metų išsirinksite kitus.“ **Ar išsirinkome?** Nors dar vyks vadinamasis antrasis rinkimų ratas, nors dar nesuskaičiuoti galutiniai šių metų rinkimų rezultatai, vargu ar galima tikėtis, kad „išrinks kitus“: dauguma rinkėjų nėra apsisprendę, ką verta rinkti, tikintis pozityvių, visuomenės interesus atliepančių permainų.

Nors politiniame lauke jau tikrai išryškėjo susibūrimai, parengę efektyvių permainų programas, dauguma rinkėjų apie jas beveik nieko nežino. Atvirai pasakius, jomis ir nesidomėjo. Pas mus vis dar įprasta balsuoti už tuos, kuriuos nuolat kartuoja televizijos laidos. Kaip patvirtino ir šių metų gyventojų apklausa: didžiojoje visuomenės dalyje tebevyrauja visiška sumaištis, todėl balsuojama „už tuos pačius, kaip visada“ arba už tuos, kurių atstovai nuolat kalba viešojoje erdvėje. Taigi dauguma atėjusiųjų prie balsadėžių jokių permainų nesitikėjo: jei per televiziją tavęs kasdien po keliasdešimt kartų nepaminėjo, vadinasi, tavęs visai nėra. Net gerai organizuoti naujųjų jėgų susitikimai su galimais rinkėjais vertinami kaip įprastiniai „kultūriniai renginiai“. Dauguma rinkėjų net neatsakytų į klausimus, kokių permainų tikisi. Įprastiniai didžiosios gyventojų dalies materialiniai poreikiai patenkinami, algos ir pensijos išmokamos beveik be sutrikimų, parduotuvių lentynose pilna prekių – su buvusiu sovietiniu laikotarpiu nepalyginsi.

Bet politika neapsiriboja tik algomis ir pensijomis bei prekių gausa parduotuvėse ir turguose. Pasaulis dabar toks besikeičiantis, kad ir materialinė gyventojų padėtis priklauso nuo įgyto profesinio išsilavinimo ir sveikatos būklės. Todėl švietimo, kultūros ir sveikatos institucijų raida gyventojams yra ypač svarbi. Jei mokyklų veikla kelia vis didesnę nerimą (bent pasidomėkite, kiek mokyklų per pastaruosius tris dešimtmečius Lietuvoje uždaryta), jei trūksta mokytojų, vėluoja programų ir vadovėlių rengimas, jei brandos egzaminų neįlaiko dešimtadalis ar dar daugiau abiturientų, akivaizdu, kad švietimo sistema nefunkcionuoja taip, kaip turėtų. Visų lygių bendrojo lavinimo mokyklose katastrofiškai auga narkotikų vartojimas. Jei tiek policija, tiek tvarkingus tėvus sukrečia mokinių tarpusavio santykiai, o atsakomybė už tai numetama pedagogams, suprantama, kad švietimo sistema neveikia taip, kaip reikia. Jei šimtais trūksta policininkų, socialinių darbuotojų ir medikų, delsti jau nebegalima. O kur dar vis sudėtingesnė tarptautinė padėtis, kasdien vykdomi šiurpūs kariniai nusikaltimai, vis baisesni ne tik religiniai (sukelti agresyvių islamistų), bet ir tautiniai bei teritoriniai konfliktai... Taigi, valstybių valdymo permainos yra neatidėliotinos.

Šių metų Seimo rinkimai eina į pabaigą. Netrukus įsitikinsime, ar jame pasikeitė politinių jėgų pusiausvyra. Prisiimkime dar ir tai, kad dauguma rinkėjų ne itin susigaudo, ką tie Seimo nariai veikia, už ką jie yra atsakingi. Daug geriau suvokiama vykdomosios valdžios esmė. Kadangi rinkimų pakartoti praktiškai jau nebeįmanoma, realios permainos gali būti įgyvendinamos būtent vykdomosios valdžios struktūrose. **Pirmasis nebeatidėliojamas žingsnis yra Seimo narių ir Vyriausybės įstaigų funkcijų atskyrimas. Seimo nariai negali būti skiriami ministrais, viceministrais ir pan.** Nebegalima

tęsti praktikos, kai Seimo narys tuo pačiu metu yra ir įstatymų leidžiamosios, ir parlamentinės kontrolės bei vykdomosios valdžios atstovas. Šių institucijų funkcijų atskyrimas ne tik leistų pritraukti į valdymo institucijas solidų būrį aukščiausios kvalifikacijos specialistų, bet ir padidintų Seimo veiklos efektyvumą. Antai Seime priimant kai kurios įstatymus arba nutarimus, kartkartėmis balsuoja vos trečdalis Seimo narių, nes kiti yra užimti vykdomosios valdžios funkcijomis. Toks valdžios funkcijų atskyrimas būtų realus žingsnis, atveriantis kelią valstybės valdymo efektyvumui ir gyventojų supažindinimui su politinės veiklos turiniu.

Kitas, bene dar svarbesnis, tačiau daug sudėtingesnis klausimas – **kaip padidinti valstybės pareigūnų asmeninę atsakomybę**. Kiekvienas supranta, kad „pralošti“ keturiasdešimt milijonų per vieną vakarą neįmanoma. Vadinasi, nusikalstama veika buvo vykdoma neretai ilgiau nei dešimtmetį. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas Seimo narių ir valstybės tarnautojų sutuoktiniams. Gana visuomenę juokinti, švelniai sakant, tokiais pasiteisinimais, kad „aš neturiu nieko bendra su sutuoktinio verslu“, nes kaip tada paaiškinsime, kodėl to sutuoktinio – „verslininko“ teikiamos paslaugos valstybei buvo keliolika kartų brangesnės už kitų teikiamas. Kodėl teisėsaugos institucijos metų metais netikrino to sutuoktinio ar „šeimos draugo“ verslo arba nematė jokių pažeidimų? Ciniški kontrolės institucijos vadovų paaiškinimai, kad „visi dokumentai buvo tvarkingi, antspauduoti, pasirašyti ir pristatyti Registrų centrui“ ar pan. iš tikrųjų rodo, kokie glitūs korupciniai voratinkliai yra apipynę kai kurias valdžios institucijas. **Būtent korupcijos tinklų išardymas yra viena iš svarbiausių Lietuvos valdymo problemų.**

Kiekvienai valstybei yra labai svarbus jos vertės suvokimas. Pirmiausia, tai pagarba gimtajai kalbai ir tautinės kultūros paveldui. Nors šiuolaikinis pasaulis yra vis labiau judrus ir integruotas, tačiau jo vertė slypi kultūros įvairovėje. Šios įvairovės svarbiausias puoselėtojas yra akademinė bendruomenė. Todėl tik kaip labai šlykštų paradoksą galime vertinti vadinamąjį 150 „iškiliausiu“ veikėjų laišką Prezidentui apie tai, kad tautinės kultūros įvairovė neva nebeturi prasmės. Tai liudija, kad akademinėje bendruomenėje įsimeta puvinys. Ką tokiu puvinu užsikrėtę dėstytojai arba tyrimų organizatoriai platina studentų ir apsisprendusių imtis mokslo bendruomenėje? Kokius piliečius jie yra užsibrėžę ugdyti? Čia iškyla ir kitas klausimas, kodėl į tą, pavadintą iškiliausiais, rašiliavą nesureagavo pati akademinė bendruomenė. Kiekvienam mokslininkui yra labai svarbūs tarptautiniai ryšiai ir galimybė būti pripažintam globaliu mastu, bet tai jokiū būdu nereiškia savo kultūrinės tapatybės praradimo.

Jau seniai laikas atsikratyti sovietmečiu pristomto kitakalbių mokyklų fenomeno. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) gyvena daugybės tautų atstovai. Yra regionai, kuriuose vyrauja kalbantys ispaniškai arba portugališkai, tačiau ir pastarieji supranta, kad be anglų kalbos mokėjimo neišsiversi. O kaip tada suprasti tuos, kurie išgyvenę Lietuvoje 50–60 metų, atsisako bendrauti lietuviškai? JAV veikia daugybė lietuviškų mokyklų ir tautinės kultūros puoselėjimo institucijų, tačiau jų veikla rūpinasi ir jas išlaiko ne valstybė, bet tautinės, religinės ir kultūros bendruomenės. Dar visai neseniai veikė lietuviškos katalikų, liuteronų ir kitų kryptų parapijos. Veiktų ir dabar, jei būtų jas išlaikančiųjų.

Kasmet JAV regionų valdžia rengia nacionalinės kultūros šventes, net apdovanoja geriausiai pasirodžiusius tautinės kultūros kolektyvus ir niekas ten nepasakoja, kad šie kolektyvai neva yra žmonijos pažangos stabdis. Lietuvių tauta gali labai pagrįstai didžiuotis tautinės išėivijos įnašu, reguliariai rengiamais lietuviškais mokslo ir kūrybos simpoziumais. Gali, tačiau tokio pasididžiavimo vis mažiau ir mažiau šių dienų Lietuvoje. Įdomu, kuri šiuolaikinės inteligentijos dalis yra bent kiek išsamiau susipažinusi su išėivijos parengta „Lietuvių enciklopedija“. Esame pasaulyje vieninteliai, sudarę tokį kapitalinį, 37 tomų apimties leidinį 1953–1985 m. Bostone (JAV). Vieno tomo apimtis – vidutiniškai 544 puslapiai. Šiuo metu yra leidžiama elektroninė „Enciklopedija Lietuvai ir pasauliui“, kurioje (2024 m. duomenimis) jau yra per 21 mln. 355 tūkst. straipsnių. Šis leidinys yra bendras Lietuvos ir išėivijos inteligentijos darbas, tarp kurio iniciatorių yra ir Lietuvos mokslininkų sąjunga. Tai darbai, kuriais gali didžiuotis mūsų tauta. ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Seimas pradėjo svarstyti 2025 m. valstybės biudžeto projektą. Spalio 17 d. Seimui pristatytas 2025 m. valstybės biudžeto projektas. Biudžeto projekte numatyta 17,98 mlrd. eurų pajamų. Palyginti su šiais metais, pajamos augtų 5,9 proc., arba 1 mlrd. eurų. Išlaidos kitąmet turėtų siekti 23,02 mlrd. eurų, palyginti su 2024-aisiais, jos turėtų didėti 11,7 proc. Reikšmingai augtų ir savivaldybių pajamos – jos viršys 6,67 mlrd. eurų (palyginti su 2024 m., auga 832 mln. eurų arba 14,2 proc.). Be to, savivaldybės galės skolintis papildomai iki 112,6 mln. eurų. 2025 m. valstybės biudžeto projekte numatoma, kad valdžios sektoriaus deficitas 2025 m. sudarys – 3 proc. BVP, o valdžios sektoriaus skola – 43,2 proc. BVP.

Planuojama didinti gyventojų pajamas. 2025 m. biudžeto projekte gyventojų pajamoms didinti numatoma skirti 1,9 mlrd. eurų. Iš jų 792 mln. eurų bus skirta dirbančiųjų pajamoms didinti. Didžiausia dalis šios sumos – 394 mln. eurų – bus skiriama mokytojų, dėstytojų, mokslininkų bei kitų pedagoginių ir neakademių darbuotojų atlyginimams didinti. 230 mln. eurų bus skiriami medikų atlyginimams didinti, likę 105 mln. eurų – Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento, prokurorų, tyrėjų atlyginimams, taip pat kultūros įstaigų ir meno darbuotojų bei kitų viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimams didinti.

Skačiuojama, kad, palyginti su 2024 m., kitąmet vidutiniškai „į rankas“ gydytojų atlyginimai augs 305 eurais (10 proc.), slaugytojų – 141 euru (10 proc.), rezidentų – 144 eurais (10 proc.), kultūros ir meno darbuotojų – 83 eurais (7,6 proc.), nuo rugsėjo 1-osios mokytojų atlyginimai didės 142 eurais (8,2 proc.), dėstytojų atlyginimai – 164 eurais (8,2 proc.). „Jeigu lygintume su kadencijos pradžia, gydytojų darbo užmokestis bus išaugęs 84 proc., mokytojų – 85 proc., dėstytojų jau net virš 90 proc.“, – pažymėjo G. Skaistė.

Vyriausybė jau yra priėmusi sprendimą minimaliąją mėnesinę algą (MMA) didinti 12,3 proc. – nuo 924 iki 1038 eurų. Šis pakeitimas reikštų papildomą 68,97 euro pajamų augimą „į rankas“ gaunantiems mažiausias pajamas. Pasak finansų ministrės G. Skaistės, palyginti su 2020 m., uždirbantiems MMA pajamos „į rankas“ 2025 m. iš viso bus išaugusios 330,16 euro, arba 74 proc. Valstybės biudžeto projekte parama pažeidžiamiausiems papildomai sulauks 487 mln. eurų finansavimo. Iš jų socialinių išmokų indeksavimui, kuris apima išmokas vaikams, individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijas, šalpos išmokas, bus skiriama 425 mln. eurų. Išmoka vaikams nuo sausio mėn. augs 27,3 proc. (26,25 euro) – iki 122,5 euro.

Papildomai biudžeto projekte numatyta vienišo asmens išmokas didinti 10,6 proc. – iki 42,29 euro. Vienišo asmens išmoką Lietuvoje gauna apie 230 tūkst. žmonių. Taip pat siūlomi sprendimai valstybinės pensijos indeksavimui, mažų pensijų priemokoms ir nukentėjusių asmenų valstybinių pensijų didinimui, tam iš viso numatant 52 mln. eurų. Biudžeto projekte senatvės pensijos didinamos 12,7 proc., tam numatant 616 mln. eurų, kurie vidutiniškai lems 81 euro didėjimą kas mėnesį būtinąjį stažą turintiems senjorams (pensija didėja nuo 640 iki 721 euro). Palyginti pensijas nuo kadencijos pradžios 2020 m., jos didėja 80 proc., arba 321 euru „į rankas“. Šis sprendimas palies 637 tūkst. žmonių.

Prioritetas – saugumo didinimui. Nuosekliai įgyvendinant parlamentinių partijų susitarimą ir Lietuvos įsipareigojimus, susijusius su naryste NATO, valstybės biudžeto projekte įsipareigota užtikrinti tolygų finansavimą, toliau stiprinant nacionalinius gynybos pajėgumus ir karinį mobilumą. Krašto apsaugos ministerijos finansavimas su Gynybos fondu viršys 2,5 mlrd. eurų ir sudarys 3,03 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP).

Finansų ministrė G. Skaistė atkreipė dėmesį, kad Valstybės gynybos fonde lėšos skirtos ne tik krašto apsaugos

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

reikmėms, bet ir kariniam mobilumui (stato ma „Via Baltica“ magistralė), taip pat civilinei saugai savivaldybėse. 2025 m. valstybės biudžeto projekte tęstinumą išlaiko teisė skolintis krašto apsaugos, gynybos pramonės ir su Vokietijos brigados dislokavimu susijusiems poreikiams.

Investicijos – Lietuvos ateičiai. Mokslui, verslui ir inovacijoms numatomos 206 mln. eurų investicijos: sukurti nuoseklią inovacinės veiklos skatinimo sistemą, įgyvendinti misijomis grįstas mokslo ir inovacijų programas, stiprinti inovacijų ekosistemas mokslo centruose, gerinti konkurencinę investicijų pritraukimo aplinką. Kaip skelbia Finansų ministerija, 2025 m. planuojama įsteigti Infrastruktūros fondą, kurio tikslas – 1 mlrd. eurų investicijos 2025–2027 m. Fondas investuotų į finansiskai atsiperkančius projektus – gynybos pramonę, jūrų ir oro uostų bei geležinkelių infrastruktūrą, viešosios ir privačios partnerystės projektų vystymą, pavyzdžiui, karinės infrastruktūros projektus, duomenų centrus, energetikos infrastruktūrą. 2025–2027 m. valstybės

inašas ir ILTE lėšos į šį fondą sudarytų po 50 mln. eurų kasmet. Kitą dalį sudarytų privačių investuotojų – tarptautinių finansų įstaigų, privataus kapitalo fondų, pensijų fondų – lėšos.

Preliminari pirmojo svarstymo Seimo posėdyje data – lapkričio 10 d., antrojo svarstymo – ne vėliau kaip gruodžio 18 d.

Konstitucijos dieną Seime – dokumentinio filmo „Galutinė redakcija“ peržiūra. Spalio 25 d., penktadienį, 15 val. Kovo 11-osios Akto salėje (Seimo I r.) vyks Konstitucijos diena skirta dokumentinio filmo „Galutinė redakcija“ peržiūra. Režisierės Ievos Rasimaitės sukurtame filme apžvelgiamas 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kūrimo procesas. Žodį tars Konstitucijos rengimo procese dalyvavę politikai ir teisininkai. 2024 m. sukurtas dokumentinis filmas nukelia į 1990–1992 m., kai Lietuva atkūrė Nepriklausomybę, susidurdama su tarptautiniais iššūkiais, gresiančio karo sąlygomis pradėjo kurti modernią politinę sistemą. Sudėtingomis aplinkybėmis teisininkai ir politikai rašo pagrindinį valstybės teisės aktą – Konstituciją. Kuri tarpu-

kario Lietuvos Konstitucija turi tapti modernios valstybės pagrindu? Filme per to meto liudytojų ir aktyvių dalyvių atsiminimus atskleidžiama sudėtinga ideologinė kova ir pasiektas kompromisas, kuris suformavo tvirtą pagrindą atsikuriančiai valstybei. Renginys yra atviras visuomenei. Įėjimas į renginį per Seimo II ir III rūmus. Įeinant į Seimo rūmus būtina turėti asmens dokumentą.

Bus atnaujinta Nepriklausomybės aikštė ir fontanas. Seimo kanceliarija per trejus metus planuoja sutvarkyti Nepriklausomybės aikštės ir Seimo rūmų teritoriją bei atkurti Nepriklausomybės aikštės fontaną. Atlikus svarbiausius parengiamuosius darbus, projektas bus pradėtas įgyvendinti. Planuojama teritorijos ir fontano atkūrimo projekto vertė – apie 10 mln. eurų.

Nepriklausomybės aikštės projektas bus vykdomas kartu su kitais dviem infrastruk-

Planuojamas atkurtos Nepriklausomybės aikštės vaizdas

tūriniais projektais, finansuojamais iš organizatorių biudžetų lėšų: Vilniaus miesto savivaldybės organizuojamu Geležinio Vilko gatvės transporto tunelio, esančio po Nepriklausomybės aikšte, Gedimino prospekto ir Antano Tumėno gatvės remonto darbų projektu ir Vadovybės apsaugos tarnybos organizuojamu Seimo mechaninių saugumo priemonių įrangos statybos darbų projektu. ■

Dirbtinis intelektas ir gerovės valstybė: ar esame pasirengę pokyčiams?

MRU prof. dr. Arvydas Guogis

Dėl sparčios automatizacijos ir dirbtinio intelekto (DI) plėtros kyla vis daugiau klausimų dėl darbo rinkos ateities. Tai primena istorinius precedentes, tokius kaip spausdinimo mašinos išradimas, kuris iš esmės pakeitė leidybos industriją, atimdamas darbą iš vienuolių, knygų parašinėtojų. Šiandien ID ne vienai profesijai grasina išnykimu. Atsiranda prognozių, kad DI galėtų pakeisti daugybę darbo vietų. Kyla klausimas: ar žmonės sugebės prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančios darbo rinkos? Greitai tobulėjantis DI kelia rimtą grėsmę daugeliui profesijų, didindamas nedarbo riziką ir gali- mai gilindamas socialinę nelygybę.

Vienas iš galimų sprendimų šiai problemai spręsti būtų visuotinės bazinės pajamos – garantuotas minimalus pajamų lygis kiekvienam gyventojui, nepriklausomai nuo to, ar jis dirba. Ši idėja, pirmą kartą iškelta XVI a. filosofo Tomo Moro, šiandien vėl tampa aktuali, nes ji, regis, ne tik padėtų

sumažinti skurdą ir socialinę įtampą, bet ir leistų žmonėms realizuoti savo potencialą, nesijaudinant dėl finansinių sunkumų. „Jeigu universalios bazinės pajamos būtų įvestos visuotiniu būdu, gerovės valstybė savo tradicinėje formoje nustotų egzistavusi, nes išnyktų jos svarbiausia sudėtinė dalis – valstybinė, o, didele dalimi – ir privačioji socialinė apsauga“, – teigia Mykolo Romerio universiteto (MRU) prof. dr. Arvydas Guogis.

Dr. A. Guogis šių metų liepos mėnesį buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu už reikšmingus mokslinius tyrimus socialinės politikos, socialinės apsaugos, gerovės valstybės, viešojo valdymo ir administravimo srityse. Atlikęs įvairius tyrimus valstybės socialinės politikos ir socialinio teisingumo temomis, MRU profesorius yra pelnęs tarptautinį pripažinimą. Remdamasis ilgamete patirtimi, dr. A. Guogis teigia, kad, įvedus bazines visuotines pajamas, nebeliktų tradicinių socialinių išmokų, nebebūtų kreipiamas dėmesys į svarbiausią gerovės valstybės kriterijų dėl socialinės rizikos asmenų – vyresnio amžiaus, neįgalumą patiriančių, sergančių, našlių ar nukentėjusių nuo okupacijų.

Ar visuotinės bazinės pajamos reiškia gerovės valstybės pabaigą?

MRU profesoriaus teigimu, skiriant pajamas gyventojams pagal vienodą principą,

į praeitį nueitų gerovės valstybę aptarnavęs milžiniškas biurokratinis aparatas. Keistūsi ir kitos viešojo bei privataus gyvenimo sritys. Gerovės valstybė apibūdina įvairias valstybės socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos, švietimo, būsto palaikymo ir kultūros politikos sritis, o socialinė apsauga yra metodologinis ir praktinis gerovės valstybės pagrindas.

Tokios valstybės idėja susijusi su socialiniu teisingumu ir reiškia, kad valstybė siekia, jog visi jos gyventojai turėtų panašias galimybes, nepriklausomai nuo to, kokioje šeimoje jie gimė ar kokį darbą dirba. Tai pasiekama užtikrinant, kad visi turėtų prieigą prie būtiniausių paslaugų, tokių kaip sveikatos priežiūra, švietimas ir socialinė apsauga.

Gerovės valstybė pirmiausia atsižvelgia į socialinės rizikos asmenų užtikrinimą, kad garantuotų jų pragyvenimo lėšas – senjorų, neįgalųjų ar našlaičių. Įvedus bazines visuotines pajamas, nebeliktų atitinkamų valstybės politikos priemonių.

Kaip švietimas turi keistis DI amžiuje?

Dr. A. Guogis įspėja, kad DI plėtra gali dar labiau sustiprinti jau egzistuojančią socialinę nelygybę. „Besivystant technologijoms, formuosis jau ryškėjanti socialinė atskirtis, kurioje atsidurs tie, kurie turi mažiausiai gebėjimų. Dirbtiniu intelektu pirmiausia pasinaudos daugiausia technologinių įgūdžių turintys ir aukščiausiomis pajamomis jau disponuojan-

tys gyventojai.“ Sparti DI plėtra reikalauja kardinalių pokyčių švietimo sistemoje. Anot A. Guogio, reikėtų atsakyti siauro fokusavimo į konkrečias darbo vietas ir grįžti prie platesnio, tarpdisciplininio išsilavinimo. Taip būtų ugdomi kritinis mąstymas, kūrybiškumas, problemų sprendimo įgūdžiai – gebėjimai, kurie leistų sėkmingai naviguoti dinamiškame, technologijų formuojamame pasaulyje. Nors tikslieji mokslai išlieka svarbūs, ne mažiau reikšmingas yra ir socialinis-humanitarinis išsilavinimas, kuris padeda suprasti sudėtingus socialinius reiškinius ir priimti informuotus sprendimus. Socialinis-humanitarinis išsilavinimas, kuris turi, regis, vis mažiau aktualumo, vėl atgautų dalies studijuojančiųjų susidomėjimą universitetuose.

Nors DI kelia grėsmę daugeliui profesijų, žmogaus intelektas kai kuriose srityse išlieka nepakeičiamas. Kaip teigia dr. A. Guogis, ne visose srityse žmogų gali pakeisti mašina. Pavyzdžiui, socialiniai darbuotojai ir toliau bus reikalingi, kad užmegztų empatišką ryšį su žmonėmis ir padėtų jiems įveikti sudėtingas gyvenimiškas situacijas.

Vis dėlto, nepaisant žmogaus intelekto svarbos, darbo rinka nuolat kinta, todėl ir visuomenė turi nuolat tobulėti. „Vis daugiau profesijų reikalauja skaitmeninių įgūdžių ir gebėjimo dirbti su dirbtiniu intelektu. Todėl svarbu investuoti į nuolatinį mokymosi procesą ir būti pasiruošusiems pokyčiams“, – teigia MRU profesorius. ■

Ką rengia kitakalbės mokyklos?

Lietuvos nacionalinio muziejaus darbuotojas Povilas Z. pasidalino tokiais savo pastebėjimais:

„Kodėl neturi likti mokymo tautinių mažumų kalbomis? Nežinau, kiek yra dar likę legitimųjų „už“, kuriuos būtų galima

pateikti kaip argumentus, aš pateiksiu savo „prieš“. Dirbdamas muziejuje edukatoriumi, nuolat priimu moksleivių grupes iš visos Lietuvos (didmiesčių, provincijos, privačių, valstybinių mokyklų ir net darželių). Yra daug skirtumų tarp miesto ir kaimo mokyklų, privataus ir valstybinio sektoriaus, bet niekada nejaučiu tokio atotrūkio, kaip sulaukęs vaikų iš bet kurių tautinių mažumų mokyklų. Nebesistebiu 9–10 klasių moksleiviais, kurie visiškai nesupranta to, ką jiems pasakoju.

Blogiau dar tai, kad jų mokytojos nesupranta ir beveik nesurezga sakinio lietuviškai. Kitas dalykas, kad jie net nemėgina suprasti, o iškart jungia atmetimo, priešiško ir antipatijos viskam, kas susiję su Lietuvos istorija, režimą. Akivaizdžiai, demonstratyviai ir atviru tekstu...

Moksleiviai neturi jokio iniciatyvumo, noro bendrauti (tačiau pasitaiko ir labai mielių „moksliukų“, net mokančių lietuviškai, besidominčių ir tarsi bandančių ištrukti iš grupės „poniatkių“) ir yra tiesiog priešiški

viskam, kas juos supa, pasakojama ar pateikiama. Kartais atsiribojimas pasireiškia inventoriaus niokojimu, vogimu ar užsiėmimo eigos sabotavimu.

Mane kaskart ima siaubas, kad iš esmės mes taip auginame ne piliečius, o parengtus valstybės priešus ar tiesiog nihilistus – materialistus be jokio moralinio, pilietinio pagrindo ar emocinio ryšio su žeme po kojomis ir žmonėmis aplink. „Lietuvos žmogaus teisių koordinavimo centras. Šaltinis: „Aktualijos“, 2024 m. spalio 10 d. ■

Ekonomistas Nerijus Mačiulis apie naujos Vyriausybės prioritetus

„Pirmasis prioritetas – mokyklinio ugdymo reformos“. „Naujausias EBPO moksleivių gebėjimų tyrimas rodo, kad kas ketvirtas moksleivis Lietuvoje neįgyja minimalių gebėjimų (EBPO skalėje neperlipa 2 lygio iš 6). Dažniausiai jie mokosi mažose regionų arba tautinių mažumų mokyklose.“

„Dar 2022 metais Estija, matydama identišką problemą, priėmė sprendimą darželiuose ir mokyklose mokyti tik estų kalba. Pagrindiniu motyvu buvo įvardinta būtinybė visiems mokiniams užtikrinti kokybišką išsilavinimą, nepriklausomai nuo jų tautybės ir gimtosios kalbos. Beje, tas pats EBPO

tyrimas rodo, kad pagal moksleivių gebėjimus Estija yra 6 vietoje pasaulyje ir pirmoje vietoje Europos Sąjungoje, tad čia tikrai yra, ko iš jos pasimokyti.“

„Antrasis prioritetas – keisti imigracijos struktūrą ir pritraukti daugiau talentų. Pastarųjų trejų metų žemos kvalifikacijos

imigrantų banga užpildė laisvas darbo vietas, prisidėjo prie ekonomikos augimo. Tačiau nei lietuvių, nei anglų kalbų nemokantys bei nesimokantys, kartais automobilyje gyvenantys imigrantai nedaug padės, kuriant klestinčią ir konkurencingą Lietuvą.“

Diasporai draugiško darbdavio iniciatyva

Kviečiame prisijungti prie naujos iniciatyvos „Diasporai draugiškas darbdavys“. Užimtumo tarnybos kartu su partneriais įgyvendinama iniciatyva norima paskatinti į užsienį emigravusius tautiečius grįžti tęsti karjerą Lietuvoje ir įsidarbinti

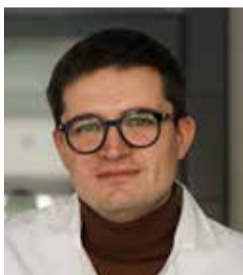
mūsų šalies įmonėse. Darbdaviai, savo ruožtu, taip pat gali bendradarbiauti ir pritraukti įvairios patirties turinčius specialistus. Įmonės, atitinkančios bent tris nustatytus kriterijus, gali pretenduoti į „Diasporai draugiško darbdavio“ ženklelį ir taip prisidėti prie grįžtamo

sios migracijos skatinimo bei Lietuvos ateities kūrimo. Diasporai draugiško darbdavio ženklelis vaizduojamas įmonės keliamuose laisvų darbo vietų pasiūlymuose. Šį ženklelį galite įsigyti prisijungę prie savo paskyros Užimtumo tarnybos el. paslaugų portale <https://portal.uzt.lt/LDBPortal/Authentication/Logon.aspx?branch=js&pageId=fc087aee-e611-42ca-97c5-ba02802c1e54>. Tikslią instrukciją ir daugiau informacijos apie iniciatyvą rasite: <https://uzt.lt/darbdaviams/naujiena-diasporai-draugiskas-darbdavys/504>

portal.uzt.lt/LDBPortal/Authentication/Logon.aspx?branch=js&pageId=fc087aee-e611-42ca-97c5-ba02802c1e54. Tikslią instrukciją ir daugiau informacijos apie iniciatyvą rasite: <https://uzt.lt/darbdaviams/naujiena-diasporai-draugiskas-darbdavys/504>

VILNIAUS UNIVERSITETO MOKSLININKŲ KOMENTARAI APIE ŠIŲ METŲ NOBELIO PREMIJAS

Vilniaus universiteto (VU) Medicinos fakulteto jaunesnysis asistentas, medicinos genetikas Karolis Baronas apie Nobelio medicinos premiją:

Harvardo universiteto mokslininkai atrado esminį genų veiklos reguliavimo principą, kuris jau turi įtakos, o ateityje turės ir dar daugiau, sprendžiant daugelį sveikatos problemų. „Šie mokslininkai supranta organizmą kaip sudėtingų procesų visumą. Mus vienija tos pačios ląstelės ir ta pati DNR grandinė bei turinys – tie patys genai, tos pačios chromosomos. Tačiau turėdami tuos pačius genus, juos galime specifiskai reguliuoti, pasitelkdami mikro-RNR tam tikrose ląstelėse ir gauti funkciškai skirtingas ląsteles, sudarančias skirtingas organų ar audinių sistemas. Profesoriai V. Ambrosas ir G. Ruvkunas, tirdami, kaip vystosi įvairių tipų ląstelės, atrado mikro-RNR – naują mažyčių RNR molekulių klasę, atliekančią esminį vaidmenį genų reguliavime. Mikro-RNR paremtas genų reguliavimo būdas veikia, kai tam tikri genai įjungiami, tam tikri išjungiami, todėl turime skirtingą baltymų struktūrą. Genų reguliavimas leidžia kiekvienai ląstelei parinkti tik tam tikras instrukcijas. Taip užtikrinama, kad kiekvieno tipo ląstelėse veikia tik tinkamas genų rinkinys.

Mikro-RNR būdu yra kuriamos ir pritaikomos tiesioginių taikinių terapijos, esant įvairaus tipo vėžiniams susirgimams. Taip pat mikro-RNR medicinoje naudojamos kaip prognostinis ar diagnostinis įrankis greitai ir ankstyvai įvairių sistemų ligų diagnostikai. Jei esama pokyčių mikro-RNR genuose, reguliuojančiuose tam tikrą funkciją, praradus vieną ar kitą funkciją mes neišvengiamai turėsime tam tikrą ligos fenotipą. Kuo geriau žinosime, kaip mikro-RNR padeda diferencijuoti ląsteles arba keisti genų raišką, tuo geriau galėsime šiuos procesus valdyti ir kurti atitinkamą gydymo terapiją. Tai apima ne tik vėžį, bet ir kai kurias širdies, kepenų ligas, autoimunines, odos kondicijas, neurologinę simptomatiką.

VU Gyvybės mokslų centro Biotechnologijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas dr. Justas Dapkūnas apie Nobelio chemijos premiją:

2024 m. Nobelio premija chemijos srityje skirta Vašingtono universiteto (JAV) biochemijos profesoriumi Davidui Bakeriui ir „DeepMind Technologies“ bendrąkūrėjui, generaliniam direktoriui dr. Demisui Hassabisui bei jo kolegai dr. Johnui M. Jumperiui, einančiam direktoriaus pareigas. Taip Švedijos karališkoji mokslų akademija įvertino šių mokslininkų pasiekimus naujų baltymų kūrimo ir jų struktūrų prognozavimo srityje. Tai – revoliuciniai atradimai, per labai trumpą laiką pakeitę paradigmą ir tapę kasdieniu kitų mokslininkų įrankiu.

Baltymai – svarbiausia molekulė Žemėje, nes visi gyvi organizmai yra sudaryti iš baltymų. Jei norime žinoti, kaip veikia gyvybė molekulinio lygmeniu, turime žinoti, kaip baltymai atrodo ir išsidėsto erdvėje. Ši problema biochemijoje buvo aktuali nuo šeštojo dešimtmečio pabaigos. Ši mokslinė iššūkių pavyko išspręsti tik maždaug po šešiasdešimties metų – 2020 m. D. Hassabisui ir J. M. Jumperiui pristatčius revoliucinį dirbtinio intelekto modelį „AlphaFold2“, galintį nuspėti beveik visų 200 mln. žinomų baltymų struktūras. Tai apvertė molekulinę biologiją. Anksčiau baltymo struktūra nebuvo žinoma. Norint jį tirti, reikėdavo tai daryti kone akiai, o su „AlphaFold2“ tapo žinoma bent jau apytikslė baltymo struktūra. Šis kompiuterinis modelis, dažniausiai galintis atkurti baltymo struktūrą eksperimentiniu tikslumu, pakeitė molekulinės biologijos tyrimus per kelerius metus. Be to, jie yra tiesiogiai susiję su šių metų Nobelio fizikos premijos laureatų atradimais.

Su 2024 m. fizikos Nobeliumi šiuos at-

radimus sieja tų pačių neuroninių tinklų pritaikymas ir tarpdiscipliniškumas. Tiek „DeepMind Technologies“, tiek D. Bakerio laboratorijoje dirba labai įvairios kvalifikacijos specialistai: informatikai, baltymų tyrėjai, chemikai, fizikai ir kiti. Tarp jų ir lietuvis – matematikas dr. Justas Dauparas, D. Bakerio laboratorijoje atliekantis podoktorantūros stažuotę. Lietuvoje baltymų dizaino srities lyderis – „Biomatter“. Šio startuolio, kuriančio naujus fermentus pasitelkiant dirbtinį intelektą, įkūrėjai – VU alumnai.

VU korėjistikos ekspertė Jevgenija Driuk apie Nobelio literatūros premiją:

Nobelio literatūros premija apdovanota Pietų Korėjos rašytoja Han Kang, geriausiai žinoma dėl knygos „Vegetarė“. Ji yra pirmoji savo šalies rašytoja, gavusi šį prestižinį apdovanojimą. Pasak VU Filosofijos fakulteto Azijos ir transkultūrinių studijų instituto korėjistikos specialistės Jevgenijos Driuk, Han Kang dėmesio centre – žmogaus gyvenimas ir jausmai.

Žymiausias ir pirmasis į anglų kalbą išverstas autorės romanas „Vegetarė“ – tai jaudinantis, šokiruojantis, kartu labai poetiškas pasakojimas apie moters apsisprendimą ir jos susidūrimą su socialinėmis normomis šiuolaikinėje Pietų Korėjoje. Romane iš skirtingų perspektyvų vertinamas moters pasirinkimas tapti vegetare. Kartais protagonistės motyvacija šokiruoja, tačiau ji privalo įrodyti savo teisybę. Kitas, jos gimtojoje šalyje populiarus, autorės romanas „Ateina berniukas“ vaizduoja nesėmę ir skaudžią Pietų Korėjos praeitį – Kvandžu sukilimą (1980). Jame, pasitelkus pasakojimą apie jautrią žmogaus prigimtį, svarstoma, kaip smurtas paveikia ne tik asmenį, bet ir visą visuomenę. Korėjiečių literatūra pasižymi itin atviru nebūtinai malonių scenų vaizdavimu. Kita vertus, tai tiesiog rodymas to, kas natūralu.

Šiuolaikinė korėjiečių literatūra yra puikus būdas pažinti šalies kultūrą. Dauguma Han Kang kūrinių išversti į lietuvių kalbą.

Šios prozos universalumas liudija, kad visi susiduriame su panašiais iššūkiais, nors esame kilę iš skirtingų kultūrų. Kadangi didžioji dauguma su Pietų Korėja susipažįsta per popkultūrą – serialus, muziką, literatūrą tam yra puiki atsvara.

Han Kang gimė 1970 m. lapkritį šeštame pagal dydį Pietų Korėjos mieste Kvandžu. Ji kilusi iš literatūrinės aplinkos, jos tėvas – garsus rašytojas. Vyresnysis jos brolis taip pat kuria poeziją, rašo esė ir trumpus pasakymus. Kai Han Kang buvo dešimt metų, ji su šeima persikėlė į Seulą. Čia būsimoji rašytoja Jonsei universitete studijavo Korėjos literatūrą. Vėliau dalyvavo Ajovos universiteto tarptautinio rašymo programoje, kur tobulino savo kūrybos įgūdžius. Han Kang savo, kaip rašytojos, kelią pradėjo 1993 m., kai jos eilėraščiai buvo išspausdinti viename Pietų Korėjos literatūros leidinyje. 2016 m. Han Kang romanas „Vegetarė“ („The Vegetarian“) apdovanotas tarptautine „Man Booker“ premija. Tai – pirmasis rašytojos kūrinys, išleistas anglų kalba.

VU Ekonomikos ir verslo administravimo fakulteto Ekonominės politikos katedros vedėjas doc. Arūnas Burinskas apie Nobelio ekonomikos premiją:

Šių metų ekonomikos mokslų laureatais tapo JAV mokslų daktarai Daronas Acemoglu, Simonas Johnsonas ir Jamesas Robinsonas, kurie įrodė, kokią svarbą šalies gerovei turi visuomenės institucijos. Šie mokslininkai įrodė, kad vienas iš šalių klestėjimo skurtumų paaikškinimų yra kolonizacijos metu įdiegtos visuomeninės institucijos ir jų efektyvumas. Veikale „Kodėl tautos žlunga: valdžios, klestėjimo ir skurdo šaltinis“ (angl. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, 2012) būsimoji Nobelio laureatai tyrė kolonializmo laikus. Jie

■ Nukelta į 6 p.

VILNIAUS UNIVERSITETO MOKSLININKŲ KOMENTARAI APIE ŠIŲ METŲ NOBELIO PREMIJAS

■ Atkelta iš 5 p.

pastebėjo skirtumą, kad vienoje kolonijose buvo sukurtos įtraukios institucijos, o kitoje – ne. Būtent ši takoskyra vėliau nulėmė vėlesnę šalių ekonominio augimo dinamiką. Net ir kolonizavimo metu neturtingos šalys, kuriose buvo įdiegtos įtraukios institucijos, ilgainiui tapo klestinčios. Tai yra svarbi priežastis, kodėl buvusios kolonijos, kurios kadaise buvo turtingos, dabar yra skurdžios (pvz., šalys buvusios Actekų imperijos teritorijoje) ir atvirkščiai (pvz., dabartinės JAV, Kanada, Australija, Naujoji Zelandija).

Ten, kur buvo sukurtos įtraukios institucijos, kartu buvo skatinamas ekonominis aktyvumas, visuomenės įsitraukimas į ekonominius mainus. Taip pat buvo garantuojamos nuosavybės teisės ir jų apsauga, diegiamos teisės viršenybės normos, kuriamos viešosios gėrybės ir paslaugos – daroma ir tai, ko negali užtikrinti rinkos ekonomika. Šalys su tokia institucine sąranga pasižymėjo geresniu ekonominiu vystymusi. Šalims su institucijų sąranga, orientuota į siauro elito rato interesų gynimą, paaiškėjo, nepavyko sukurti stabilaus ekonominio augimo. Vadinasi, daugumos darbas ir kiti išteklių, išnaudoti tik mažumos interesų tenkinimui, nesukūrė reikiamo ekonomikos skatinimo.

Svarbu, kad, kuriant įtraukias institucijas, buvo užtikrinamos ir nuosavybės teisės, vystomos švietimo įstaigos, skatinamas verslumas. Visa tai prisidėjo prie techninės pažangos ir bendro augimo. Nors tai ir nėra panacėja, bet demokratiniai procesai taip pat buvo susiję su įtraukių institucijų kūrimu. Tai yra prasta žinia šiuolaikinei Kinijos ekonomikai. Istoriniai duomenys rodo, kad demo-

kratinė šalies santvarka garantuoja didesnį stabilumą, tikrumą dėl ateities investicijų, tolygesnį šalies vystymąsi. Nors trumpuoju laikotarpiu ir nedemokratinė šalių ekonomikos gali pasižymėti sparčiu vystymusi, vis dėlto ilguoju laikotarpiu joms sunkiau išlaikyti stabilų augimą. Kalbant apie Kinijos atvejį, ši valstybė gali neišlaikyti tokio augimo tempų net ir investuodama į inovacijas ar naujas technologijas. Ilguoju laikotarpiu gali pasidaryti sunku išlaikyti stabilią santvarką ir visiems dalyvaujantiems rinkoje, ne tik garantuoti pagarbą jų nuosavybės teisėms, bet ir užtikrinti laisvę kūrybiškiems ir iniciatyviems visuomenės nariams.

Dar visai neseniai Pietų Korėja, buvusi autoritarine valstybe, tapo demokratine ir išgyveno pakilimą, susijusį su industrializacija, įtraukių institucijų kūrimu, diegiamomis inovacijomis ir sparčiu ekonominiu augimu. Kuriant sėkmingas valstybes su veiksminga ekonomika, labai svarbu, kokia visuomenės dalis įtraukiama į ekonominius mainus. Palyginkite ekonomikos augimą XX a. pradžioje, kai daugumoje Vakarų šalių dirbo tik vyrai, ir vėlesnius laikus, kai moterų įsitraukimas į darbo rinką suteikė reikšmingą impulsą ekonomikų augimui. Kuo daugiau žmonių dalyvauja ekonominiame valstybės gyvenime, tuo didesnis impulsas valstybės vystymuisi. Žinoma, čia svarbus ir valstybės vaidmuo kuriant efektyvią teisinę sąrangą ekonominei apyvartai užtikrinti. Sėkmingoje sistemoje auga pagaminamos produkcijos apimtys, vartojimas, atsiranda galimybės steigti verslus ir kurti naujas darbo vietas, realizuoti pažangias ir inovatyvias idėjas, didinti produktyvumą ir t. t.

Tai svarbu ir gerovės ekonomikai. Svarbu, kaip valstybė sugeba prisidėti kuriant gėrybes ir jas perskirstant, kurdama rinkos ekonomikos taisykles, standartus, užtikrindama socialinį teisingumą. Lietuvoje prie to itin prisidėjo įstojimas į Europos Sąjungą, kartu atnešęs ir pažangų reguliavimą. Galvojant apie šiandienos Nobelio ekonomikos laureatų atliktų darbų reikšmę, galima rasti paralelių ir su Lietuvos aktualijomis. Keičiantis valdžiai ir politinei darbotarkei, verta pagalvoti, kaip patys toliau kursime ar tobulinsime įtraukias institucijas. Tam būtina politinės valdžios lyderystė. Svarbu suprasti ir nutarti, kokie strateginiai mūsų valstybiniai tikslai, kaip politikai gali prisidėti prie įtraukės institucinės sąrangos kūrimo, skatinančios inovacijas ir naujų investicijų pritraukimą (ypač, kai netolimoje ateityje gausime mažiau Europos Sąjungos fondų paramos).

VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Tarptautinių santykių katedros profesorė Dovilė Jakniūnaitė apie Nobelio taikos premiją:

Nobelio taikos premija skirta „Nihon Hidanryo“ – Japonijos pilietinei organizacijai, vienijančiai atominę bombą išgyvenusius asmenis. Norvegijos Nobelio komitetas šią organizaciją, dar žinomą kaip Hibakuša, apdovanojo už pastangas kurti pasaulį be branduolinių ginklų. Nors šis pripažinimas svarbus simboliškai, tikėtis pokyčių politinėje praktikoje būtų naivu.

1956 m. organizaciją įkūrė paprasti Japonijos žmonės, išgyvenę Hirošimos ir Nagasakio branduolinių atakas. Šie istorijos liudytojai, dalindamiesi savo asmeniniais istorijomis ir rengdami švietimo kampanijas, įspėjo apie branduolinių ginklų pavojus ir prisidėjo prie visuotinio pasipriešinimo jiems. Ši organizacijų konfederacija susikūrė tvyrant Šaltojo karo įtampai kaip vietinė institucija, turinti tarptautinių ambicijų. Hibakušos pagrindinis tikslas buvo išsaugota istorinė atmintis apie įvykusią katastrofą. Jų siekis atkreipti dėmesį į katastrofiškas humanitarines branduolinių ginklų panaudojimo pasekmes prisidėjo prie to, kad branduolinio ginklo nenaudojimas taptų tarptautine norma.

Nobelio komitetas jau antrą kartą per dešimtmetį atkreipia dėmesį į branduolinę grėsmę. 2017 m. laureate jau tapo Tarptautinė branduolinių ginklų uždraudimo kampanija (*International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, ICAN*). Pasaulio tvarka nebėra tokia, kokia buvo praėjusio šimtmečio paskutinio dešimtmečio pradžioje. Tarp daugybės su tarptautiniu saugumu siejamų iššūkių išskirčiau pasaulinį susiskaldymą, didėjančią poliarizaciją tarp NPT valstybių narių, tokių valstybių kaip Iranas ar Šiaurės Korėja, ginklų platinimo pastangų ir pan. ■

TARPTAUTINIS PRIPAŽINIMAS

VDU išrinktas būsimąjį mokslo ir verslo konsorciūmą Lietuvoje koordinatoriumi

Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) išrinktas Lietuvos konsorciūmą, dalyvausiančio pasaulyje pripažinto Masačusetso (angl. *Massachusetts*) technologijos instituto (MIT) Tarptautinių mokslų ir technologijų iniciatyvų (MISTI) programoje, koordinatoriumi. Šis sprendimas priimtas balsuojant būsimą konsorciūmą nariams – viešojo ir privataus sektorių organizacijoms, aukštojo mokslo institucijoms ir verslo atstovams, siekiantiems prisijungti prie šios prestižinės tarptautinės programos.

Igyvendino vieną svarbiausių susitarimų

Konsorciūmo įsteigimas buvo vienas iš pagrindinių Lietuvos mokslo tarybos (LMT) inicijuoto susitarimo, pasirašyto spalio 9-ąją, punktų. Šis susitarimas tarp valstybinio, verslo sektoriaus ir mokslo institucijų oficialiai įtvirtino Lietuvos siekį tapti visateise MIT MISTI programos nare.

Būsimą konsorciūmą, kurio koordinatoriumi tapo VDU, tikslas – užtikrinti sklandžią ir efektyvią MIT MISTI Lithuania programos veiklą Lietuvoje. Pasirašius susitarimą su šiuo JAV, Bostone, įsikūrusiu universitetu, VDU bus atsakingas už bendradarbiavimą su MIT organizavimą, projektų ir iniciatyvų koordinavimą, komunikacijos su pasaulinio lygio mokslininkais

VDU rektorius Juozas Augutis

iniciavimą, finansinių išteklių valdymą ir atstovavimą konsorciūmą narių interesams. Ši veikla apimtų mokslinių tyrimų, inovacijų ir technologijų projektus, studentų ir mokslininkų mainų programas bei kitas bendras iniciatyvas.

„Džiaugiamės galėdami koordinuoti Lietuvos konsorciūmą MIT MISTI Lithuania programoje. Tai – svarbus žingsnis, siekiant stiprinti Lietuvos mokslo ir inovacijų ekosistemą bei tarptautinį bendradarbiavimą. Lie-

tuva jau yra įsitraukusi į bendradarbiavimą su CERN ir Europos kosmoso agentūra, o tapimas MIT MISTI programos dalimi – žingsnis į patį mokslą, technologijų ir inovacijų branduolį, atveriantis naujas ir dar didesnes galimybes mūsų mokslininkams, studentams ir verslo atstovams. Bendradarbiavimas su tokia pasaulinio lygio uni-

Igyvendins Lietuvai aktualius projektus

Lietuva, tapusi MIT MISTI programos nare, įgis galimybę prisijungti prie tarptautinės mokslo ir technologijų bendruomenės bei stiprinti šias šalies pozicijas pasauliniu lygiu. Konsorciūmą nariai įsipareigoję bendrai surinkti kasmetinį 300 tūkst. JAV dolerių narystės mokestį, kuris bus tiesiogiai skirtas Lietuvos mokslo, inovacijų ir technologijų ekosistemos stiprinimui: nuo bendrų tyrimų, strategijų, mokslo projektų, mokymų iki verslo, mokslininkų ir studentų įvairių iniciatyvų ar technologijų plėtros. Konsorciūmas taps strateginiu Lietuvos mokslo ir inovacijų plėtros įrankiu, užtikrinančiu šalies dalyvavimą globaliuose technologijų ir mokslinių tyrimų procesuose.

Konsorciūmo ateities planuose – kurti papildomas MIT MISTI paprogrames, pritaikytas Lietuvos specifiniams poreikiams, tokiems kaip biotechnologijos, lazerių technologijos ar tvarioji energetika ir kt. VDU, kaip konsorciūmo koordinatorių, sieks užtikrinti šių projektų įgyvendinimą ir plėtrą tiek šalies viduje, tiek tarptautiniu mastu. *Parėngta pagal projekto vadybininkės Kristinos Buidovaitės pranešimą*

Vilniaus universiteto mokslininkų straipsnis prestižiniame žurnale

Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro Biotechnologijos instituto mokslininkai dokt. Dalia Smalakytė, Audronė Rukšėnaitė, dr. Giedrius Sasnauskas, dr. Giedrė Tamulaitienė ir dr. Gintautas Tamulaitis nustatė bakterijose randamų CRISPR-Cas „baltymų žirklių“ struktūrą ir pasiūlė jų veikimo mechanizmą. Jų darbą aprašantis straipsnis „Filament Formation Activates Protease and Ring Nuclease Activities of CRISPR Lon-*SAVED*“ paskelbtas prestižiniame ir aukštu cituojamumo indeksu išsiskiriančiame žurnale „Molecular Cell“.

CRISPR-Cas sistemos yra vienas iš bakterijų būdų apsisaugoti nuo virusų. Bakterijose aptinkamos kelių tipų apsauginės CRISPR-Cas sistemos, kurios skiriasi savo sudėtimi ir veikimo mechanizmu. Šiuo metu labiausiai žinomi Cas9 ir Cas12 baltymai, dar vadinami DNR arba genomų „žirkklėmis“, kurie sukėlė proveržį genomo redagavimo srityje, suteikdami mokslininkams galimybę tiksliai redaguoti genomus ir ištaisyti ligas sukkeliančias mutacijas.

Dr. G. Tamulaičio vadovaujama mokslininkų grupė tyrinėja bakterijų apsaugos sistemą CRISPR-Cas10, veikiančią kaip jutiklis, kuris, atpažinęs, kad bakteriją užpuolė virusas, siunčia „žinią“ susintetindamas unikalias signalines molekules – ciklinius oligoadenilatus. Šią žinią-molekulę atpažįsta įvairūs pagalbiniai sistemos baltymai efektoriai, sustiprinantys bakterijos apsaugą nuo virusų. Neseniai bioinformatikų atlikta kompiuterinė analizė prognozavo, kad su CRISPR-Cas10 asocijuoti efektoriai gali pasižymėti įvairiais fermentiniais aktyvumais, todėl bakterijos galėtų apsiginti nuo viruso įvairiais būdais.

„Ciklinių oligoadenilatų atradimas ir CRISPR-Cas10 mechanizmo išaiškinimas sukėlė didelį mokslininkų susidomėjimą ir proveržį signalinio kelio tyrimuose. Vėliau panašus gynybos principas buvo surastas ir kitose bakterijų apsaugos sistemose: CBASS, Pycsar, Thoeris. Šiame darbe mes tyrėme signalinėmis molekulėmis aktyvuojamą CalpL-CalpT-CalpS trinarį efektorių. Išaiškinome, kaip veikia ir kaip reguliuojama ši sudėtinga

Tyrimų vadovas dr. Gintautas Tamulaitis ir straipsnio autorė Dalia Smalakytė. *Jono Tumasonio nuotr.*

sistema“, – pasakoja dr. G. Tamulaitis. Straipsnio autorė D. Smalakytė pažymi, kad CRISPR-Cas „baltymų žirklių“ aktyvumas yra griežtai reguliuojamas laiko atžvilgiu. Jos turi vidinį

laikmačio mechanizmą, kuris įsijungia vos tik žinios-molekulės yra surišamos į suformuotą filamentą. Šis mechanizmas unikalus, palyginti su kitais panašios sandaros signalą atpažįstančiais baltymais efektoriais.

„Molecular Cell“ yra vienas pagrindinių leidyklos „Cell Press / Elsevier“ mokslo žurnalų, kuriame spausdinami išskirtinio mokslinio lygio molekulinės biologijos srities straipsniai.

Šiems tyrimams finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT) pagal sutartį Nr. S-MIP-22-9 (vadovas – dr. G. Tamulaitis).

NAUJI TYRIMAI

Ką duos valstybei požeminė anhidrito kasyba?

Prof. Gintautas Juozapavičius,
akad. Algimantas Grigelis

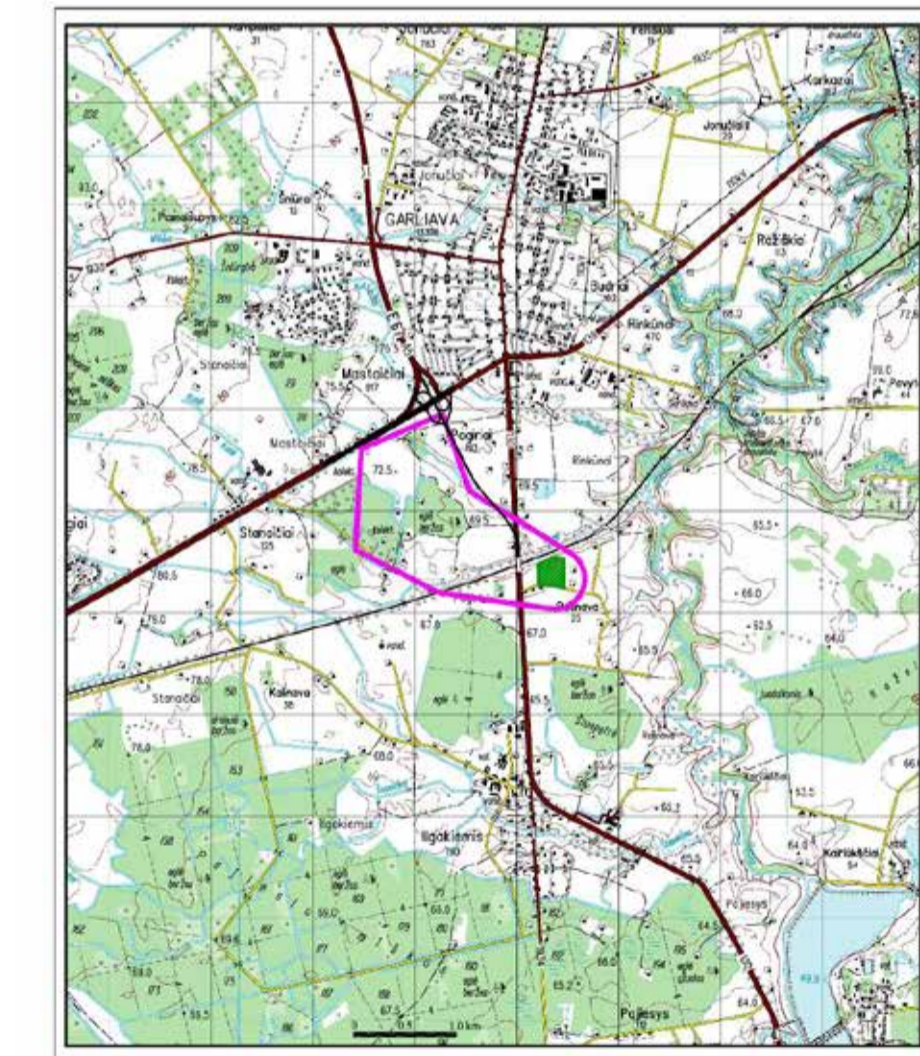
Lietuvoje vien tikrai žemės paviršiuje aptinkamų iš nedidelio gylio išgaunamų naudingųjų iškasenų, vadinamųjų vietinių mineralinių žaliavų gavyba gali baigtis per tam tikrą prognozuojamą laikotarpį. Kaip jau teko rašyti „Mokslo Lietuvoje“ (Nr. 15 (475), 2024 07 25), šie išteklių yra baigtiniai. Todėl šiame straipsnyje pristatome jau suprojektuotą pirmąją požeminės anhidrito gavybos kasyklą. Tai Pagirių anhidrito telkinys, esantis apie 2 km piečiau Garliavos (1 pav.). Šiame telkinyje naudingasis anhidrito uolienos klodas aptinkamas 290–303 m gylyje, o jo storis – nuo 41 iki 45,2 m, vidutiniškai sudaro 42,2 m. Tai didžiulis, bet vis dar nenaudojamas Lietuvos žemės gelmių turtas. Išsamiai išžvalgyti anhidrito išteklių 235,48 ha plote sudaro 87,4 mln. m³, iš jų dekoratyvinio akmens 38,87 ha plote – 14 mln. m³ (2 pav.).

Kas yra anhidritas?

Anhidritas – tai sulfatų klasės mineralas ir nuosėdine uoliena. Chemiškai – kalcio sulfatas CaSO₄. Anhidritui reaguojant su vandeniu, susidaro gipsas (CaSO₄•2H₂O). Kietumas pagal Moso skalę – 3,5, specifinis tankis – 2,9. Gerai poliruojasi. Uoliena yra tanki, be porų, neplyšiuota, neporėta (monolitiška), nelaidi nei skysčiams, nei dujoms, kieta ir atspari. Lietuvos anhidritas yra labai grynas, CaSO₄ kiekis – 97–98 proc., gniuždomasis stiprumas vidutiniškai sudaro 52,5–62,5 MPa. Šis mineralas yra gana atsparus šilumos ir šalčio kaitos ciklams, mažai plečiasi nuo šilumos. Jo laidumas šilumai didėja, didėjant temperatūrai. Pagal savo dekoratyvumo rodiklius yra panašus į marmurą, lengvai pjaunamas, šlifuojamas ir poliruojamas. Naudingasis klodas – be trūkių ar plyšių (3 pav.).

Anhidrito kasyba – nauja pramonės šaka

Milžiniškų anhidrito išteklių įsisavini-

1 pav. Pagirių anhidrito ir gipso telkinio apžvalginis planas
M 1:50 000
Sutartiniai ženklai

— Pagirių anhidrito ir gipso telkinio ir kasybos sklypo kontūras

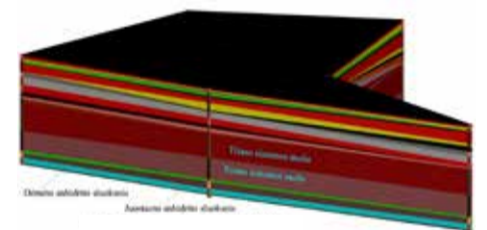
 Požeminės kasyklos antžeminė aikštelė
 Planas sudarytas remiantis žemėlapiu TOP50LKS-SR, 2004 m.
 © Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos
 Naudingųjų iškasenų telkinių ribos patvirtos iš Žemės gelmių registro.
 © Lietuvos geologijos tarnyba prie AM, 2018.

mas pagal parengtą ir užsienio ekspertų labai gerai įvertintą projektą įgalintų Lietuvoje sukurti iš esmės naują pramonės šaką, kuri atverstų šias Lietuvos ūkio plėtros galimybes:

- Lietuva vietoj to, kad importuotų anhidrito žaliavą, ne tik apsirūpintų ja iš savų

telkinių, bet ir taptų svarbia eksportuojančia šalimi;

- kitų įmonių šiuo metu analogiškos žaliavos importui skiriamas lėšos papildytų Lietuvos ūkį;
- susidarytų sąlygos statybinių rišamųjų

2 pav. Pagirių anhidrito ir gipso telkinio 3D modelis. *G. Juozapavičiaus archyvas, 2018*

medžiagų ir gaminių iš jų gamybai plėtoti Lietuvoje ir eksportuoti šiuos gaminius, nes anhidrito pagrindu sukurti gaminiai yra aukštesnės kokybės, jų gamyba – mažiau imli energijai ir draugiškesnė aplinkai nei gaminamų gipso pagrindu;

3 pav. Trijų metrų ilgio dekoratyvinio anhidrito (angelito) kernas iš gręžinio Pagirių telkinyje. *G. Juozapavičiaus archyvas, 2018*

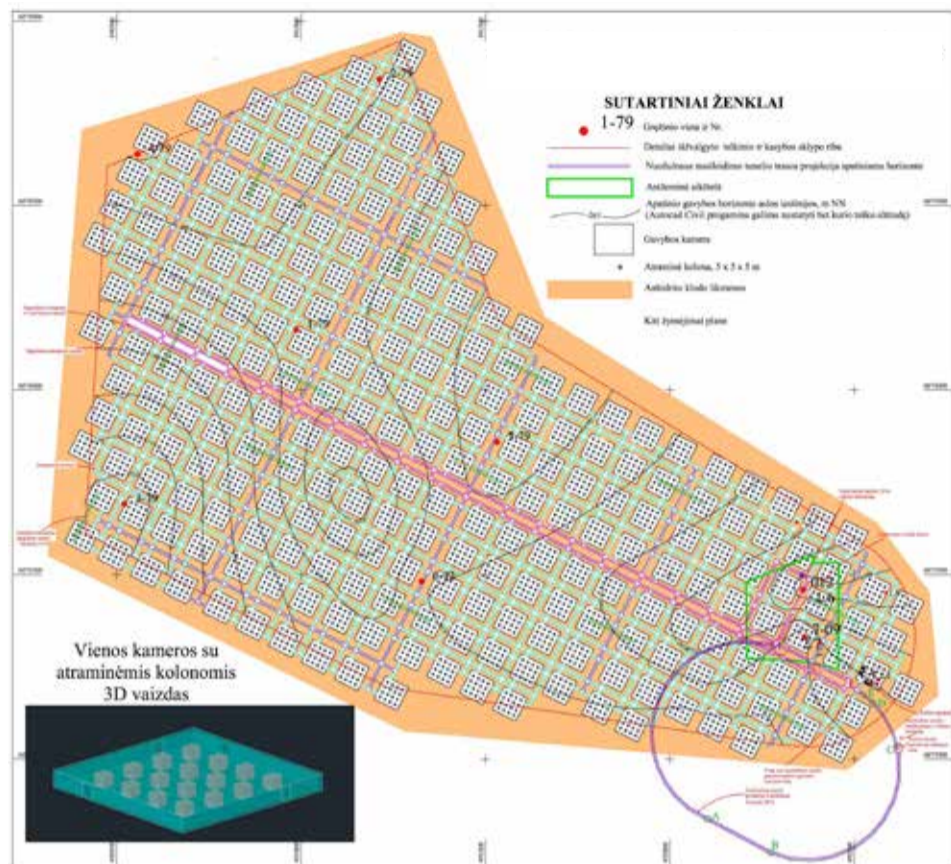
– panaudojus anhidritą cemento gamyboje, kai jis įterpiamas jau po degimo proceso, ryškiai sumažėja energijos poreikis ir teršalų išmetimas į aplinką.

■ Nukelta | 8 p.

NAUJI TYRIMAI

Ką duos valstybei požeminė anhidrito kasyba?

Atkelta iš 7 p.

4 pav. Požeminės kasyklos apatinio horizonto planas. Faksimilė, 2018

Anhidrito telkinio panaudojimo projektas

Požeminėje kasykloje suprojektuoti du po 5 m aukščio gavybos horizontai, kurie atskirti vienas nuo kito iki 10–15 m storio paliekama likmena, o akmens gavyba vykdoma 70x70 m kameroje, kurių viduje paliekamos 5x5 m atramos, nutolusios viena nuo kitos per 10 m. Tokios erdmės yra stabilios, nepasiekiamos jokių išorinių paviršiaus poveikių, tinkančios įvairiems produktams (vaisiams, daržovėms, vynu) saugoti, esant pastoviai temperatūrai, suspaustų dujų saugykloms, edukacijos erdvėms, restoranams, kino salėms ar valstybės ekstremalių situacijų valdymo nepažeidžiamam centrui (4 ir 5 pav.).

Požeminėje kasykloje visi gavybos procesai ir iškastų produktų (trupinto akmens bei akmens blokų (1,6x1,2x3,0 m, 17 tonų)

išvežimas iš požemio nuolaidžiu sraigtiniu tuneliu vykdomas tik elektra varomais mechanizmais. Gavyba – be atliekų, nes net smulkiausi trupiniai yra realizuojama produkcija. Vanduo požeminėje kasykloje nesikaupia. Antžeminiai statiniai šildomi geotermine energija. Elektra šalia antžeminės kasyklos gaminama iš saulės modulių. Tai yra draugiškiausia aplinkai kasykla ne tik Lietuvoje (6 pav.).

Baigiamosios pastabos

Įsisavinus anhidrito gavybą, Lietuva tapo pasaulio dekoratyvinio akmens rinkos dalyve su išskirtinio grožio marmurų klasės akmenimis. Sodrios mėlynos spalvos anhidritas pakyla į juvelyrinio akmens klasę,

kurioje jam suteiktas „angelito“ vardas. Pasaulyje pripažintas ekspertas iš Italijos Marco Cosi išskiria keturias dekoratyvinio akmens rūšis. Lietuvoje dėl anhidrito kasybos visi reikalingi dokumentai ir leidimai pradėti kasybą yra gauti, vyksta investicijų į naujos veiklos projektą paieškos procesas. Priklausomai nuo ekonominės situacijos pasaulyje ir nusileidimo tunelio kasimo technologijos bei įrangos kainos, investicijų suma gali siekti apie 100 mln. eurų. Tačiau kol kas iki sutarčių su investuotojais pasirašymo dar nepriartėta.

Apie autorius: Algimantas Grigelis – Lietuvos mokslų akademijos narys (akademikas), Ginutis Juozapavičius – fizinių mokslų (geologijos) daktaras,

UAB „GJ Magma“ mokslinis vadovas.

Šaltiniai:

1. Kauno rajono Pagirių telkinio anhidrito ir gipso išteklių naudojimo projektas, I–VI tomai ir 12 lydimųjų projektų. Generalinis rengėjas – UAB „GJ Magma“, rengėjai: UAB „Ardynas“, Advice - MD, s. r. o. (Slovakija), Vilnius, 2018.

2. Kauno rajono Pagirių telkinio anhidrito ir gipso išteklių naudojimo projekto papildymas, I ir II tomai. Rengėjas – UAB „GJ Magma“, Vilnius, 2021.

3. Ką valstybei teikia žemės gelmių turtais? / Algimantas Grigelis, Ginutis Juozapavičius. Mokslo Lietuva, Nr. 15, 2024 m. rugsėjo 5 d.

NAUJI TYRIMAI

Svarbu, kad jaunimo interesai būtų įtraukti į politikų dienotvarkes

Pokalbis su VU politologėmis

„Jaunimas sudaro ne pačią didžiausią, bet reikšmingą visuomenės dalį. Tačiau politikai mažai domisi jaunais žmonėmis. Jie nėra laikomi potencialia rinkėjų grupe, į kurią taikosi jų strateginė komunikacija. Todėl gana dažnai jaunų žmonių interesai valstybėje lieka neatstovaujami“, – sako Vilniaus universiteto (VU) Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto politologė dr. Ieva Petronytė-Urbonavičienė. Mokslininkė pabrėžia, kad tai gali virsti ilgalaikė problema, kai ne tik šiandienos, bet ir vėlesnių kartų jaunimo interesai politinių partijų dienotvarkėse atsidurs pavėluotai. Galimas net tam tikras atsilikimas politikoje, kai besikeičiantis požiūris, atliepiantis naujo pasaulio aktualijas, lieka neatstovaujamas. Todėl jaunimo įsitraukimas į politinius klausimus tampa svarbia esamo ir būsimą jaunimo interesų atliepimo tema.

Dr. Ieva Petronytė-Urbonavičienė

Aušrinė Diržinskaitė-Kazlauskienė

VU doktorantės ir jaunimo politikos stebėsenos tinklo „Žinau, ką renku“ koordinatorės Aušrinė Diržinskaitė-Kazlauskienė teigimu, politikams neatsižvelgti į jaunimo problemas yra tas pats, kaip nematyti klimato kaitos ir jos padarinių ateityje: „Vienas klausimas yra jaunų žmonių atstovavimo kokybė, kaip jie jaučiasi, gerai atstovaujami, o kitas – politikos turinys. Kiek jis atliepia jaunų žmonių aktualijas, ar politiniai sprendimai priimami bent išivaizduojant, ko nori jauni žmonės, kas jiems svarbu“, – sako A. Diržinskaitė-Kazlauskienė.

Dr. I. Petronytė-Urbonavičienė pabrėžia, kad jauniems žmonėms yra labai svarbu būti girdimiems: „Kai jų interesų nėra politikų dienotvarkėse, jauni auditorijai susidaro įspūdis, kad politikai jų negirdi. Taip didėja atotrūkis tarp jaunų žmonių ir politikos

Nukelta į 9 p.

Svarbu, kad jaunimo interesai būtų įtraukti į politikų dienotvarkes

■ Atkelta iš 8 p.

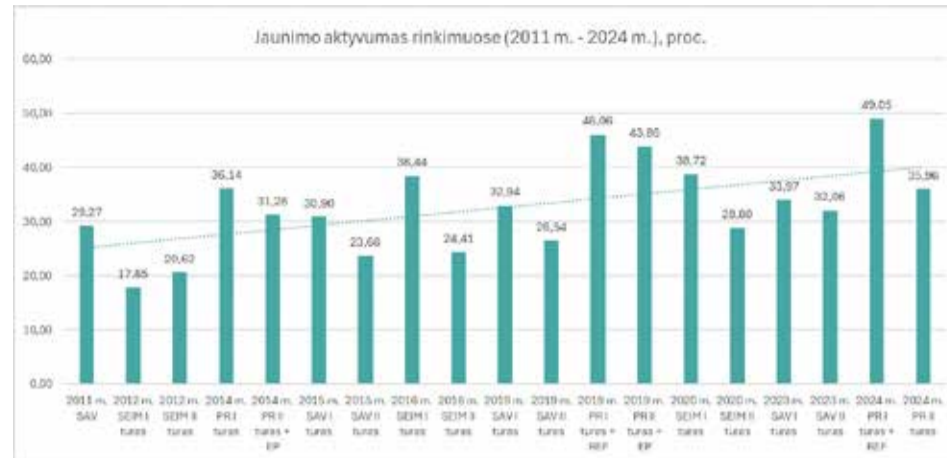
atstovų, kuris gali transformuotis į atotrūkį tarp jaunų žmonių ir valstybės, kas yra jau daug didesnė problema. Nes vyriausioms kartoms santykis su valstybe, patriotizmas, pilietiškumas atrodo savaime suprantamas dalykas, bet jauni žmonės linkę tai kvestionuoti.“

Pašnekovės pabrėžia, kad tolygaus visų visuomenės grupių atstovavimo reikia tam, kad žmonės nesijaustų nusivylę, kad pasitiktų demokratija, politinė sistema, kurioje gyvena, ir kad ta sistema atlieptų visų žmonių poreikius.

Jaunimo balsavimo rekordas – šių metų Prezidento rinkimai

Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenys rodo, kad visuose rinkimuose be išimties pasyviausi yra jauniausi žmonės, aktyvesni yra vidutinio amžiaus žmonės, o patys aktyviausi yra vyresnio amžiaus (65–75 metų) asmenys. „Aktyviau balsuoja aukštesnio išsilavinimo, vyresni ir vyriausi Lietuvos gyventojai, kurie turi domėjimosi politika įdirbį. Todėl natūralu, kad į šias rinkėjų grupes dažniausiai ir taikosi politinės partijos. Dešimtmečiais politikų programose dominuoja socialinės, sveikatos apsaugos temos, pensijų klausimai, o jaunų žmonių problemos dažnai būna pamiršamos arba neišryškinamos“, – sako dr. I. Petronytė-Urbonavičienė. Anot jos, Lietuvoje atotrūkis tarp vyriausių ir jauniausių balsuojančių žmonių yra apie 20–30 proc. Lyginant su kitomis pasaulio šalimis, šis skirtumas panašus į, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės. Tačiau yra šalių, kuriose jauniausi ir vyriausi žmonės savo dalyvavimo rinkimuose aktyvumu labai nesiskiria, pavyzdžiui, Australijoje ar Islandijoje.

A. Diržinskaitė-Kazlauskienė sakosi pastebinti, kad vyksta pozityvūs poslinkiai ir Lietuvoje. Jaunimo balsavimo aktyvumas po truputį auga, o atotrūkis tarp jauniausių ir vyriausių rinkėjų mažėja. „Palyginus Prezidento rinkimus 2014, 2019 ir 2024 m., matomas ryškus skirtumas: 2014 m. jaunimo aktyvumas siekė vos 26 proc., 2019 m. – 46 proc., o šių metų Prezidento rinkimuose jau buvo pasiektas jaunimo aktyvumo rekordas – juose balsavo 49,05 proc. 18–29 metų

Pav. Svetainės „www.zinai.lt“ informacija

žmonių. Visų tipų rinkimuose galima matyti, kad jaunimas aktyvėja“ (žr. pav.).

Už ką balsuoja jaunimas?

Paklausta, kas minėtais metais galėjo nulemti aktyvesnį jaunų rinkėjų dalyvavimą, politologė dr. I. Petronytė-Urbonavičienė sako, kad 2019 m. Prezidento ir ypač 2020 m. Seimo rinkimų kampanijos ryškiai išsiskyrė iš ankstesnių. Jose atsirado politikų, partijų, kurios orientavosi į jaunus žmones kaip į pagrindinę savo rinkėjų grupę, ir tai buvo bene pirmi tokie kartai Lietuvos istorijoje. Dažnai kyla klausimas, kas turi įvykti pirmiau: ar jauni žmonės pirma turi pradėti aktyviau balsuoti, o tada jau politikai labiau atkreips į juos dėmesį, ar politikai turi pirmi žengti žingsnį link jaunų žmonių ir tada jau jie ateis balsuoti.

Pavyzdžiui, rinkėjų amžius gali lemti didesnę palankumą tam tikroms – šiuo atveju liberalioms – ideologinėms nuostatoms, kurioms atstovaujančios partijos geriau atliepia didesnės dalies jaunimo prioritetus ir patraukia į savo pusę. Žinoma, tinkamai, patraukliai jaunų žmonių auditorijai progresyviais savo nuostatas iškomunikuoti taip pat pasiseka toli gražu ne visoms politinėms jėgoms. Be to, reikėtų prisiminti, kad, nors vyraujančias ideologines nuostatas ir galima išskirti, jaunimas nėra vienalytis.“ A. Diržinskaitė-Kazlauskienė priminė, kad šiais metais Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos pirmą kartą mokyklose organizuota Prezidento rinkimų simuliacija, pavadinta „MokRinkimai“, parodė, kad jauni žmonės

yra labai įvairūs ir renkasi labai skirtingai, kaip ir kitų amžiaus grupių rinkėjai.

„Simuliacinių rinkimų, kuriuose dalyvavo ir jaunesni nei 18 metų moksleiviai, rezultatai pasiskirstė įvairiai. Moksleiviai taip pat būtų Prezidentu išrinkę Gitaną Nausėdą, bet tarp kitų kandidatų (Ingridos Šimonytės, Igno Vėgėlės, Eduardo Vaitkaus, Dainiaus Žalimo ir Remigijaus Žemaitaičio) buvo tik vieno ar kelių procentinių punktų skirtumas.“

Jaunimas vienu metu ir aktyviausias, ir pasyviausias

Kaip pastebi politologės, jauni asmenys save pilietinėje veikloje dažniau išreiškia kitais būdais nei balsuodami. Jauni žmonės kitose pilietinėse veiklose dalyvauja labai panašiai kaip ir visa visuomenė – dažniausiai aukoja labdarai, dalyvauja aplinkos tvarkymo talkose, diskutuoja su draugais politiniais klausimais, panašiai įsitraukia į socialines veiklas ir t. t.

„Bet Lietuvos jaunimas kai kurioje veikloje dalyvauja net aktyviau negu visa likusi visuomenė. Kaip rodo 2023 m. Pilietinės galios indekso duomenys, 25–29 metų jaunimas daug labiau nei visa visuomenė yra linkęs į politinį vartojimą, t. y. pirkti arba boikotuoti kokios nors firmos ar šalies prekes dėl politinių arba moralinių motyvų. Šio amžiaus jaunimui tai yra viena pagrindinių pilietinio dalyvavimo formų. Kitas aspektas, kuriuo jaunimas išsiskiria iš kitų amžiaus grupių, yra aktyvesnė politinė raiška internete – petijų pasirašymas, nuomonių reiškimas ir politiniai komentarai interneto

erdvėje“, – komentuoja dr. I. Petronytė-Urbonavičienė.

Tačiau paradoksalu tai, kad jaunimas vienu metu ir aktyviausias, ir pasyviausias dalyvauja pilietinėje veikloje – jaunimas nuo 18 iki 24 metų amžiaus pilietinėse veiklose yra pasyviausia grupė, palyginti su visa visuomene, o jaunimas nuo 25 iki 29 metų yra pati aktyviausia grupė. Ir tai gali būti logiškai paaiškinama. Kai jaunam žmogui yra 18–21 metai, jis ką tik baigė mokyklą, laikė egzaminus, pradėjo studijuoti, tai jo dėmesio centre rečiau bus valstybės reikalų sprendimas. Visai kiti interesai jau yra žmogaus, baigusio universitetą, įsitraukusio į bendruomenę, todėl ir veiklų, į kurias jie įsitraukia, pobūdis keičiasi.

Kaip jaunimą sudominti politika?

2014 m. Lietuvoje vos vienas iš dešimties jaunuolių domėjosi politika. 2020 m. jau trys iš dešimties jaunosios auditorijos atstovų nurodė, kad domisi politika. Jaunimo politikos stebėsenos tinklo koordinatore A. Diržinskaitė-Kazlauskienė išskiria svarbiausius veiksnius, kurie galėtų paskatinti daugiau jaunų žmonių domėtis politika ir aktyviau įsitraukti į politinį dalyvavimą: „Tyrimai rodo, kad kuo daugiau žmogus mokosi, kuo daugiau mokslo pakopų baigia, tuo labiau tikėtina, kad politikos temas jį domins labiau. Kitas svarbus dalykas, kuris skatina politinį aktyvumą – diskusijos apie politiką artimoje aplinkoje. Ir čia, manau, mes Lietuvoje turime problemą, kurią gerai iliustruoja posakis apie lietuvius – kad yra dvi temos, kuriomis mes negalime diskutuoti, viena jų – politika. Ir trečias svarbus dalykas – kiek žmonės seka žinias, politikos naujienas.“

Ji siūlo Lietuvoje rimčiau pagalvoti apie balsavimo amžiaus ankstinimą ir pateikia škotų pavyzdį. „Škotai balsavimą nuo 16 metų jau yra įsivedę nuo 2014 m. ir yra pasidarę tyrimų, kurie parodė, kad tie žmonės, kurie tuomet balsavo būdami 16 metų, ir toliau balsavo aktyviau negu tuo laiku buvusios vyresnės grupės. Tada lieka tik klausimas, ko mes norime: ar aktyvesnių, ar labiau išsilavinusių, ar daugiau rinkėjų“, – retoriškai klausia „Žinau, ką renku“ atstovė.

Veiklą pradeda Komunikacinių įtakų ir propagandos tyrimų centras

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete įsteigtas ir pradeda veikti Komunikacinių įtakų ir propagandos tyrimų centras, kuriam vadovaus propagandos ekspertas, žurnalistas ir komunikacijos tyrėjas doc. Viktoras Denisenko. „Komunikacijos fakultete esame sutelkę išskirtinę grupę mokslininkų, tiriančių propagandą, dezinformaciją ir jos sklaidą šiuolaikinėse medijose, jų daromą poveikį visuomenei. Pastarųjų metų įvykiai nulėmė poreikį kalbėti apie komunikacijos vaidmenį kuriant ir stiprinant visuomenės atsparumą, – centro steigimo aplinkybes komentuoja Komunikacijos fakulteto dekanė prof. Renata Matkevičienė. – Šis centras atsirado iš mūsų noro sutelkti ekspertus – ne tik vykdyti mokslinius tyrimus, bet ir rengti taikomąsias analitines apžvalgas ir teikti rekomendacijas suinteresuotiems, vertinant (priešiškus) komunikacijos lauko veikėjus ir jų pastangas

daryti poveikį Lietuvoje.“

Centro vadovas pažymi, kad Lietuva turi pagrįstą ambiciją ir reikalingų kompetencijų būti tarp lyderiaujančių šalių, vykdančių įvairių priešiško komunikacinių įtakų, įskaitant dezinformaciją bei propagandą, tyrimus. Tai lemia tiek istorinė šalies patirtis, tiek geografinė padėtis. „Lietuvoje mes pradėjome kalbėti apie informacinius karus ir kenksmingos propagandos iššūkį anksčiau, nei tai tapo madinga. Platesnis dėmesys šiems reiškiniais Vakarų pasaulyje atsirado tik po 2014 m. Rusijos įžūliai įgyvendintos Ukrainos Krymo pusiasalio aneksijos. Šis įvykis pademonstravo, kad informaciniai aspektai atlieka labai svarbų vaidmenį šiuolaikinėse konfrontacijose, o komunikacija ir informacija pačios tampa ginklais. Tuo tarpu Lietuva ir kitos Baltijos šalys jau ne pirmus metus stebėjo ir patirdavo agresyvius Rusijos veiksmus informacinėje srityje“, – pabrėžia doc. V. Denisenko.

Doc. Viktoras Denisenko

Naujai įkurtame centre bus ne tik tyrinėjami kenksmingi komunikaciniai reiškiniai, bet ir skiriama dėmesio medijų raštingumui. „Informaciniuose karuose kovos vyksta komunikacinėmis priemonėmis. Čia, kaip ir konvencinėje konfrontacijoje, gali būti tiek puolamųjų veiksmų, tiek gynybinių priemonių. Kova su kenksmingu dezinformacijos ir propagandos poveikiu susideda iš medijų raštingumo ir jo skatinimo, strateginės ko-

munikacijos priemonių, kokybiškos žiniasklaidos vaidmens, formuojant viešąją erdvę, ir kt. Šie reiškiniai taip pat bus mūsų centro tyrimų akiratyje“, – teigia doc. V. Denisenko.

Komunikacinių įtakų ir propagandos tyrimų centrui keliamas uždavinys ne tik vykdyti mokslinius tyrimus, bet ir teikti komunikacijos įtakų bei dezinformacijos ekspertizę ir analizę sprendimų priėmėjams, kitiems suinteresuotiems. „Hibridiniai iššūkiai reikalauja ir hibridinio atsako, tad bent jau iš dalies planuojame veikti kaip analitinis centras, kuris pagal tokių centrų veikimo tradiciją galėtų tiek bendradarbiauti su žiniasklaida, tiek teikti tyrimų rezultatus plačiai visuomenei prieinama kalba per analitines publikacijas ir ataskaitas“, – ateities planais dalijasi centro vadovas doc. V. Denisenko.

Skaitmeninės technologijos gali padėti sumažinti depresijos paplitimą tarp senjorų

Prof. Tomas Baležentis

Vilniaus universiteto (VU) Ekonomikos ir verslo administravimo fakulteto (EVAF) profesorius Tomas Baležentis drauge su Kinijos mokslininkais atliko tyrimą, kuriame analizavo, kaip skaitmeninės technologijos veikia depresijos paplitimą tarp vyresnio amžiaus žmonių, siek-

dami atskleisti jų įtaką psichikos sveikatai senstančioje visuomenėje. Viena iš opiausių senstančios visuomenės problemų yra vyresnio amžiaus žmonių depresija. Mokslininkų Kinijoje atliktas tyrimas įvertino skaitmeninių technologijų plėtros poveikį depresijos paplitimui tarp senjorų. Tyrimo metu buvo analizuojami rodikliai, tokie kaip interneto ir mobiliojo ryšio vartotojų skaičius, paslaugų apyvarta ir darbuotojų skaičius technologijų sektoriuje. Rezultatai parodė, kad aukštesnis skaitmeninių technologijų išsivystymo lygis gali reikšmingai sumažinti depresijos paplitimą tarp vyresnio amžiaus žmonių, ypač urbanizuotose vietovėse.

Gauti rezultatai parodė, kad skaitmeninės technologijos reikšmingai mažina depresijos paplitimą tarp pagyvenusių žmonių, ypač miestuose. Tačiau kaimo vietovėse šis poveikis buvo mažesnis, kas, pasak tyrimą

vykdžiusio prof. T. Baležentio, rodo, kad skaitmeninė atskirtis tarp miesto ir kaimo gyventojų daro įtaką technologijų efektyvumui. Mažinant šią atskirtį, būtų galima dar labiau pagerinti visuomenės sveikatą ir prisidėti prie socioekonominės plėtros.

Nors daugiausia šio tyrimo dėmesio buvo skirta Kinijai, depresijos priežastys ir skaitmeninės atskirties įtaka nagrinėjamos daugelyje šalių, vykdančių ilgalaikius sociologinius tyrimus. Deja, Lietuvoje tokie duomenys nėra renkami sistemingai, todėl kol kas buvo vykdomi tik pavieniai tyrimai. Šiuo metu Vyriausybės iniciatyva drauge su partneriais, tarp kurių yra ir VU mokslininkai, inicijuojamas pirmasis Lietuvos ilgalaikis socialinis tyrimas, į kurį, VU EVAF tyrėjo manymu, būtų galima įtraukti klausimus apie gyventojų sveikatos būklės vertinimą ir skaitmeninių technologijų įtaką psichikos

sveikatai. Tyrimo rezultatai parodė, kad skaitmeninės technologijos gali būti galingas įrankis kovojant su depresija senėjančioje visuomenėje, tačiau jų poveikis priklauso nuo prieinamumo ir naudojimo įgūdžių.

Pasak prof. T. Baležentio, norint maksimaliai išnaudoti šių technologijų teikiamas galimybes, būtina stiprinti skaitmeninį raštingumą ir mažinti skaitmeninę atskirtį, ypač tarp kaimo ir miesto gyventojų. Skaitmeninės įtraukties skatinimas, įskaitant specialios programinės įrangos kūrimą, mokymus ir įvairių organizacijų bendradarbiavimą, galėtų pagerinti vyresnio amžiaus žmonių psichikos sveikatą ir jų gyvenimo kokybę. „Verslas ir viešasis sektorius turi dirbti kartu, kad šios technologijos taptų prieinamos visiems, nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos ar įgūdžių“, – pabrėžė ekonomistas.

PARODOS

Vilniaus universiteto rektoriaus Rolando Pavilionio 80-osios gimimo metinės

Šia proga spalio 17 d. Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje atidaryta paroda, kurioje lankytojai gali susipažinti su prof. R. Pavilionio gyvenimo akimirksomis ar prisiminti buvimą kartu. Parodoje eksponuojamos R. Pavilionio disertacijos, knygos, straipsniai, pranešimai įvairiose Lietuvos ir užsienio konferencijose, pasisakymai įvairių susitikimų ir renginių metu. Taip pat lankytojams pristatyta ikonografinė medžiaga, kurioje atsispindi R. Pavilionio gyvenimas ir veikla: inauguracija į Vilniaus universiteto rektorių, užsienio svečių priėmimai, renginiai Vilniaus universitete ir už jo ribų, politinė veikla, R. Pavilionio šeimos ir kelionių akimirkos. Garbingą vietą parodoje užima apdovanojimai: Prancūzijos Akademines palmės ordinas, Norvegijos Karaliaus Haraldo VI ordinas, ordinas „Už nuopelnus Prancūzijos Respublikai“, Vytauto Didžiojo ordino Karininko kryžius, kiti. Ekspoziciją papildė ir asmeniniai dokumentai –

gimimo liudijimas, brandos atestatas, darbo knygelė. Taip pat rodomi studijų ir darbo Vilniaus universitete dokumentai.

Rolandas Pavilionis gimė 1944 m. liepos 3 d. Šiauliuose. Dirbdamas darbininku, medaliu baigė Šiaulių vakarinę darbo jaunimo mokyklą ir 1962 m. įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti kalbų, bet po metų buvo pašauktas atlikti karinę prievolę. 1968 m. baigė Vilniaus universitetą ir įgijo germanisto specialybę. 1968–1971 m. dirbo Ukrainos mokslų akademijoje ir ten apgynė disertaciją logikos tema. 1981 m. Paryžiaus aukštųjų visuomenės mokslų mokykloje apgynė disertaciją logikos ir semantikos tema. Studijavo ir dirbo Prancūzijoje pas žymiausias išsivijusių profesorių Algirdą Julijų Greimą. Įgijo habilituoto daktaro mokslinį laipsnį, jam suteikti profesoriaus ir akademiko moksliniai vardai.

1971–1981 m. – Vilniaus universiteto Filosofijos istorijos katedros docentas, 1982–

Rolandas Pavilionis (1944–2006)

1989 m. – Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėjas. 1989 – 1990 m. – Vilniaus universiteto prorektorius, 1990 m. išrinktas Vilniaus universiteto rektoriumi. Šias pareigas ėjo iki 2000 m. 2000 m. išrinktas VIII Lietuvos Respublikos Seimo nariu ir tapo Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komi-

teto pirmininku, Europos reikalų komiteto pirmininko pavaduotoju. R. Pavilionis tapo žinomas kaip aktyvus Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą šalininkas. Nuo 2004 m. – Europos Parlamento narys.

Buvo Pasaulio rektorių asociacijos vykdomojo komiteto, Europos rektorių konferencijos vykdomojo komiteto narys, Lietuvos ir Prancūzijos asociacijos garbės prezidentas, Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus tikrasis narys, Europos mokslų ir menų akademijos narys. Galėjo laisvai kalbėti pagrindinėmis Vakarų Europos kalbomis. Mokslinių tyrimų sritys – logika, loginė semantika ir kalbos filosofija. Išleido knygų lietuvių, anglų ir rusų kalbomis, taip pat išvertė H. D. Thoreau kūrinių „Voldenas, arba Gyvenimas miške“, sudarė ir išvertė A. J. Greimo rinkinį „Semiotika“, L. Wittgensteino „Rinkinius raštus“. Paroda veiks iki gruodžio 31 d. *Parengta pagal VU pranešimą*

Lietuvos nacionalinių muziejų pasiekė Kazio Varnelio sukurtas bažnytinio meno darbas

Po 67 metų

Monstrancija buvo sukurta 1957 m., kai Kazys Varnelis, bendradarbiaudamas su kitais lietuvių menininkais ir statytojais, kūrė Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolyno koplyčios interjerą Putname, Konektikuto (angl. Connecticut) valstijoje (JAV). Iki šiol mums ji buvo atpažįstama tik iš dailininko eskizų bei jo paties darytų nespaltotų fotografijų. Kad ypatingas eksponatas pasiektų Lietuvos nacionalinio muziejaus (LNM) filialą Kazio Varnelio namus-muziejų, prisidėjo ir institucijos, ir asmenys: menotyrininkė dr. Laura Petrauskaitė, užfiksavusi retą kūrinių Putnamo vienuolyne, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių

Kazio Varnelio sukurta monstrancija Putnamo vienuolyno bažnyčia

seserų kongregacijos sesuo Ignė Marijošiūtė, išsaugojusi ir perdavusi bažnyčios relikviją Lietuvai, kiti lietuvių bendruomenės JAV nariai. Aktyviai bendradarbiavo Lietuvos Respublikos diplomatai, ypač Lietuvos generalinis konsulas Njujorke Vaclovas Šalkauskas ir patarėja Jurgita Bilvaišienė.

Kazys Varnelis – bažnyčių interjerų kūrėjas

Kur gaminta pagal K. Varnelio eskizų užsakyta monstrancija, nėra aišku, tik žinoma, kad menininkas, kurdamas bažnyčių interjerus, bendradarbiavo ir su Italijos, ir su JAV bendrovėmis, o apie patį kūrybos procesą galima daugiau sužinoti iš Kazio Varnelio namuose-muziejuje saugomos menininko korespon-

dencijos. Laiškai atspindi nuoširdų ir atvirą menininko ir anuomet vienuolyne tarnavusių vienuolių seserų ryšį. Seserys vienuolės, 1957 m. gruodį gavusios monstranciją, džiugiai pranešė menininkui apie jo atliktą darbą: „Dėkoju Jums už visą vargą. Galite tikrai pasidžiaugti gražiu kūrybingu darbu ir žinia, kad mums visiems monstrancija yra labai graži.“

Vis dėlto kai kurie tuometiniai koplyčios kunigai turėjo ir šiek tiek nuogąstavimų. „Monstrancija atrodo labai gražiai ant altoriaus, tačiau kunigams ne visai patogu paimti į rankas dėl stambaus koto, kuris pjauna ranką; monstrancija yra sunki, tad tai sukelia šiek tiek nepatogumų. Popieriuje sunku viską įsivaizduoti. Tačiau pripras ir

Lietuvos nacionalinių muziejų pasiekė Kazio Varnelio sukurtas bažnytinio meno darbas

■ Atkelta iš 10 p.

kunigai prie jos“, – laiške rašė sesuo Aloyza. LNM Kazio Varnelio namų-muziejaus vadovė dr. Daiva Vaišnienė pabrėžia Putnamo vienuolyno koplyčios interjero išskirtinumą. „Apie koplyčios interjerą daug rašyta ir išėjimo spaudoje. Lietuviška stilistika dekoruota koplyčia ypatinga ir tuo, kad šios bažnyčios interjeras yra vienintelis išlaikytas nepakitęs šio laikotarpio dailininko darbas JAV. Kiti K. Varnelio kurtų bažnyčių ar koplyčių interjerai modifikuoti ar sunyko dėl pertvarkymų ar pavyzdžiui, statinių pritaikymo kitoms funk-

cijoms. Beje, tai koplyčiai dailininkas kūrė baldus ir vitražus“, – pasakoja D. Vaišnienė. Nors K. Varnelis pats ne itin mėgo kalbėti apie bažnytinio meno laikotarpį, šis etapas buvo labai svarbus jo kūrybinėje biografijoje. D. Vaišnienė, tyrinėjusi K. Varnelio korespondenciją ir bibliotekos fondą, pastebi, kad bažnytinių interjerų, vitražų eskizuose matyti būsimosios posūkio į optinį meną ženklai: pasikartojantys ornamentai, įtraukiantis ritmas ir geometriniai motyvai. Monstrancijos puošyboje galime išvystyti šiuos bruožus – luną juosia besimainančių trikampių ir pusmėnu-

lių raštai, o monstrancijos apatinė dalis, primenanti modernistinę architektūrą, sukuria netikėtą ir estetiškai stiprų efektą.

Išsaugant paveldą, turtėja šiuolaikinė Lietuvos kultūra

Putname esanti Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolyno koplyčia yra vienintelis išlikęs K. Varnelio kurtas bažnytinis interjeras, išlaikęs jo unikalų kūrybinį braižą. Šiandien Putname vis dar gyvena kelios lietuvės vienuolės, kurios rūpinasi lietuviško kultūrinio palikimo iš-

saugojimu, tačiau bendruomenė mažėja ir pačiam paveldui gresia nykimasis. „Labai svarbu, kad Lietuva neprarastų šio paveldo. Monstrancijos atvykimas į Lietuvą – puikus pavyzdys, kaip svarbu išsaugoti mūsų kultūros artefaktus. LNM Kazio Varnelio namai-muziejus taip pat prisideda prie šios misijos, kad lietuviškos kultūros vardai ir darbai, kurti už geografinės Lietuvos ribų, nenukeliautų užmarštin“, – sako muziejaus vadovė D. Vaišnienė. Parengė Lietuvos nacionalinio muziejaus viešųjų ryšių specialistė Kristina Tamelytė. ■

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Seimo rinkimai prieš 100 metų

Interviu su Vilniaus universiteto istorike doc. Dalia Bukelevičiute

Dar prieš pasirašant Lietuvos nepriklausomybės aktą, 1917 m. Vilniaus (Lietuvių) konferencijoje buvo įtvirtinta idėja, kad galutinę valstybės valdymo formą nustatys visų gyventojų išrinktas Steigiamasis Seimas. Pasak mokslininkės Dalios Bukelevičiutės, parengtas Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas buvo vienas iš „demokratiškiausių“ įstatymų, lyginant net su Vakarų Europos šalimis. Iš viso tarpukariu buvo parengti trys įstatymai, reglamentuojantys rinkimus: minėtas Steigiamojo Seimo 1919 m., 1922 m. ir 1936 m. Nepriklausomybės laikotarpiu Lietuvoje buvo surengti penkeri rinkimai į seimus. Pirmą kartą rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį Seimą įvyko 1920 m. balandžio 14–16 d. Rinkimai į seimus vyko 1922 m., 1923 m., 1926 m. ir po ilgo laiko – 1936 m. – Lietuvos valdžia buvo priversta vėl paskelbti rinkimus į Seimą

– **Kas galėjo atiduoti savo balsą prieš šimtą metų ir kodėl prieš rinkimus išgerti buvo galima tik alaus?**

– Priešingai nei kai kuriose to meto Vakarų Europos valstybėse, Lietuvoje nuo pat pirmųjų rinkimų į Steigiamąjį Seimą 1920 m. balsavimo teisę turėjo tiek vyrai, tiek moterys. Seimo narius galėjo rinkti visų tautybių Lietuvos piliečiai, bet buvo nustatytas amžiaus cenzas. Iš pradžių buvo nuspręsta, kad gali balsuoti piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra suėję 21 metai. Tačiau Steigiamojo Seimo rinkimuose buvo taikyta išimtis, kai pasipriešino Lietuvos kariai. Kadangi jie buvo jauni ir negalėjo pagal tokį cenzą balsuoti, kariams buvo leista balsuoti nuo 17 metų, bet tik į Steigiamąjį Seimą. Rinkimams į Ketvirtąjį Seimą 1936 m. amžiaus kotelė buvo pakelta iki 24 metų, kai Smetonos laikotarpiu norėta riboti rinkimų teises.

Labai įdomus tarpukario Rinkimų įstatymo nutarimas įsigalėdavo likus mėnesiui iki rinkimų – Lietuvoje buvo uždrausta prekiauti alkoholiu, išskyrus alų. Šiuo draudimu greičiausiai norėta, kad rinkėjai balsuoti ateitų blaiviu protu, nes alkoholizmas buvo opi tarpukario Lietuvos problema.

– **Kiek dienų ir kaip buvo balsuojama?**

– Organizuojant pirmuosius rinkimus, buvo susidurta su dviem rimtomis problemomis. Pagal priimtą įstatymą, balsuoti galėjo tik Lietuvos piliečiai, tačiau 1920 m. nustatyti, kas yra Lietuvos pilietis, nebuvo taip lengva. Visi procesai, susiję su Lietuvos pilietybės įstatymais, dar tik formavosi, kai į Lietuvą grįždavo tie, kurie per Pirmąjį pasaulinį karą iš jos buvo pasitraukę. Įstatymo taikymu rūpinosi savivalda, tačiau vis dar išlieka klausimas, kaip jis buvo taikomas. Tautinės mažumos, kurių buvo nemažai, ne kartą buvo išreiškusios pasipriešinimą šiam Rinkimų įstatymui.

Taip pat problema buvo rinkėjų sąrašų sudarymas. Kadangi Lietuvoje centralizacija dar nebuvo tokia stipri, ypač kalbant apie Steigiamojo Seimo rinkimų laikotarpį, žinoti, kas gali balsuoti, buvo sudėtinga. Sąrašus sudarinėjo savivalda, kuri turėjo didelę sprendžiamąją galią. Buvo nemažai nuoskaudų, kad vieni pateko, o kiti nepateko. Tad sąrašų sudarymas ir pilietybės traktavimas bei jos supratimas buvo didžiausi pirmųjų rinkimų iššūkiai.

Tradiciskai buvo numatyta, kad rinkimai į seimus trunka dvi dienas, tačiau Steigiamasis ir Antrasis Seimas buvo renkami tris dienas. Balsuojama buvo nuo 8 val. ryto iki 20 val. vakaro. Tik duje rinkimai, į Antrąjį ir Trečiąjį Seimą, vyko savaitgaliais. Vadovaujantis pirmuoju Rinkimų įstatymu, balsuojama buvo pagal sąrašus, kuriuos išsikeldavo politinės partijos. Rinkėjai gaudavo tiek kortelių, kiek partijų būdavo patvirtinta apygardoje, kurioje balsuojama. Rinkėjams tiesiog reikėdavo įmesti norimą kortelę į balsadėžę. 1936 m. partijų sąrašai buvo panaikinti ir buvo renkami konkretūs asmenys. Į balsavimo urną rinkėjas galėjo įmesti tik vieną kortelę su kandidatų sąrašu ar 1936 m. – su konkrečiu kandidatu. Jeigu rinkėjas ką nors išbraukdavo ar prirašydavo, buvo laikoma, kad biuletenis sugadintas. Likusios kortelės būdavo grąžinamos rinkimų komisijai.

– **Koks buvo rinkimų aktyvumas?**

– Šis klausimas istoriografijoje plačiai aptartas. Kai pasibaigė rinkimai į Steigiamąjį Seimą, A. Stulginskis pasakė, kad rinkimuose dalyvavo daugiau nei 90 proc. piliečių. Tuo metu tokie skaičiai daug kam kėlė nuostabą. Vėliau istorikai perskaičiavo šiuos skaičius. Nors ir su didele paklaida, tikėta, kad

Rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį Seimą Šederne (dabar – Šēdērnē, Daugpilsio r., Latvija), kur balsavo Lietuvos kariuomenės 3-jojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pulko kariai, dalyvavę Nepriklausomybės kovose. Vytauto Didžiojo karo muziejaus nuotr.

Lietuvos Respublikos IV Seimo rinkimai 1936 m. IV (Telšių) rinkiminės apygardos Aleksandravo rinkiminėje apylinkėje, Kartenos vls., Kretingos aps. (dab. – Plungės r. sav.). Kretingos muziejaus nuotr.

į Steigiamąjį Seimą buvo galimas 90 proc., į Pirmąjį – 75 proc., į Antrąjį – 80 proc., į Trečiąjį – 86 proc., o į Ketvirtąjį mažiausias – 68 proc. aktyvumas. Toks piliečių aktyvumas aiškinamas galimybe turėti sprendžiamąją galią savo valstybėje. Be jokios abejonės, agitavimas taip pat prisidėjo prie didelio aktyvumo. Paskelbus nepriklausomybę, Lietuvoje ekonominės ir socialinės gyvenimo sąlygos nebuvo geros, todėl žmonės norėjo pačių įvairiausių reformų. Tarpai tarp pirmųjų keturių seimų nebuvo dideli, todėl ne visi aktualūs klausimai, tokie kaip žemės

reforma, iki galo būdavo išsprendžiami.

Įdomus dalykas – su kiekvienais rinkimais vis daugiau žmonių atiduodavo savo balsą. Ne tik dėl gimstamumo, bet ir dėl reemigracijos bei geresnio administracinio aparato, kai viršaičiai, to meto apylinkių seniūnai, žinojo, kiek rinkimų teisę turinčių žmonių jų apylinkėje gyveno.

– **Kas galėjo ir negalėjo balotiruotis į tarpukario seimus ir balsuoti?**

– Pilietybės klausimas buvo bandytas spręsti 1936 m. įstatymu, kuriame atsiranda

■ Nukelta | 12 p.

Seimo rinkimai prieš 100 metų

Interviu su Vilniaus universiteto istorike doc. Dalia Bukelevičiute

■ Atkelta iš 11 p.

reikalavimas, kad ne tik tie, kurie balsuoja, bet ir tie, kurie eina į Seimą, turi mokėti lietuvių kalbą žodžiu ir raštu. Per visus tarpukario rinkimus balotiruotis ir balsuoti Seimo rinkimuose negalėdavo įvairius įstatymus pažeidę žmonės. Nei rinkti, nei būti išrinkti negalėjo tie, kam buvo teismo paskirta globa, ir kalintys asmenys, kurie buvo įkalinti dėl tėvynės išdavystės ar antivalstybinės veiklos. Teismo nubauti už žmogaus garbės plėšimą, tai yra vagystę, prigavimą, svetimo turto pasisavinimą, vogtų daiktų pirkimą ar slėpimą, kyšių ėmimą, slaptą degtinės varymą galėjo rinkti ir būti renkami tik praėjus trejiems metams nuo baismės atlikimo. 1936 m. Rinkimų įstatyme šis draudimas buvo išplėstas iki penkerių metų.

– Koks buvo Seimo narių skaičius tarpukario seimuose?

– Pats didžiausias buvo pirmasis Steigiamasis Seimas, kurį sudarė 112 narių. Tai lėmė rinkimų įstatymas, kuriame buvo nustatyta, kad vienas Seimo narys turi atstovauti 15 tūkst. Lietuvos gyventojų. Kai buvo renkami kiti seimai, tai yra Pirmasis, Antrasis ir Trečiasis, jau 1922 m. Rinkimų įstatyme buvo nustatyta, kad vienas Seimo narys atstovauja ne 15 tūkst., o 25 tūkst. gyventojų. Tad Antrajame Seime buvo išrinkti 78 nariai. Rinkimuose į Trečiąjį Seimą 1926 m. pirmą kartą dalyvavo Klaipėdos apskrities gyventojai, todėl Seimo narių skaičius padidėjo iki 85.

Tačiau Ketvirtajame Seime 1936 m. Pre-

zidentas A. Smetona, siekdamas kuo labiau sumažinti Seimo narių skaičių, nustatė, kad vienas Seimo narys atstovauja nebe 25 tūkst., o 50 tūkst. gyventojų. Taip autoritarinis valstybės vadovas siekė mažinti asmenų, kurie turėjo įtaką valstybės valdymo sprendimams, skaičių. Paskutinis tarpukario Lietuvos Seimas turėjo tik 49 narius.

– Papasakokite apie tarpukario Lietuvos rinkimų komisijas.

– Kaip ir dabar, taip ir tarpukario Lietuvoje Seimo rinkimus organizavo ir prižiūrėjo Vyriausioji rinkimų komisija (VRK). Tuomet jos narius teikdavo ministrų kabinetai, o sudėtį tvirtindavo valstybės Prezidentas. Ši komisija prižiūrėjo tvarką, eigą, leido instrukcijas, pareiškimus, svarstydavo įvairius

skundus. Ją sudarė pirmininkas ir 4 nariai. Daugeliui tarpukario VRK nuo 1920 iki 1926 m. vadovavo žinomas teisininkas Petras Leonas. 1936 m. VRK pirmininkas buvo pakeistas ir juo tapo teisininkas Boleslovas Jonas Masiulis.

VRK, kaip ir šiais laikais, buvo sudaroma viena visai Lietuvos teritorijai, tačiau egzistavo ir mažesnės apygardų bei apylinkių rinkimų komisijos. Apylinkių rinkimų komisija dirbo tiesiogiai su rinkėjais ir sąrašais, tad matydavo visus pažeidimus, nusikaltimus. Renkant pirmuosius tris seimus (Steigiamąjį, Pirmąjį ir Antrąjį), buvo suburtos 509 apylinkių rinkimų komisijos, o renkant Trečiąjį – 590. Tik organizuojant rinkimus Lietuvos teritorija buvo suskirstoma į apygardas. ■

KONFERENCIJA PANEVĖŽYJE

Malonai kviečiame dalyvauti XXIII mokslinėje konferencijoje „Lietuviškos spaudos tėkmėje: Panevėžio regiono periodiniai leidiniai 1918–1940 metais“. Konferencija vyks 2024 m. spalio 24 d. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje (Respublikos g. 14).

Prieš 120 metų, 1904 m. gegužės 7 d. buvo „laimėtas karas už lietuviškas literas“, kuris tęsėsi per 40 metų. Sugriuvo užtvanka, caro valdžios pastatyta lietuviškai spaudai lotyniškais rašmenimis. Jeigu spaudos draudimo metais

pro šią užtvanką prasiskverbėdavo tik nedideli lietuviškų leidinių upeliai iš užsienio, tai jai subyrėjus lietuviška spauda išsiliejo sraunia upe visoje Lietuvoje. Pasak profesoriaus Eduardo Volterio, per pirmąjį dešimtmetį po lietuviškos spaudos atgavimo buvo išleista daugiau knygų, negu per tris šimtus septyniolika metų iki tol. Į šią sraunį spaudos tėkmę įsiliejo ir periodiniai leidiniai. Bibliografų duomenimis, 1905–1917 m. Lietuvoje ėjo daugiau kaip 200 lietuviškų periodinių leidinių. Vienas pirmųjų nepriklausomos Lietuvos periferijoje pradėtų

leisti periodinių leidinių buvo 1924 m. vasario 16 d. pasirodęs laikraštis „Panevėžio balsas“, šiais metais minintis savo šimtmetį. Šio laikraščio išleidimas ir tolesnė jo raida buvo svarbi ne tik Panevėžio miestui, bet ir visam Panevėžio regionui.

Rengiama konferencija yra skiriama spaudos lietuviškais rašmenimis atgavimo 120-ųjų ir laikraščio „Panevėžio balsas“ įsteigimo 100-ųjų metinių paminėjimui. Susiedami šiuos du jubiliejus, konferencijos organizatoriai siekia pabrėžti spaudos

atgavimo svarbą lietuviškos periodinės spaudos raidai ir kviečia panagrinėti Lietuvos periodinių leidinių tinklo formavimąsi ir plėtotę 1918–1940 m., pasiremiant Panevėžio regiono (Panevėžio ir Utenos apskrities) periodinės spaudos istorijos tyrinėjimais. Konferencijoje neapsiribojama periodinės spaudos lietuvių kalba leidybos ir sklaidos problematika, raginama pasidalinti naujomis įžvalgomis tyrinėjant ir Lietuvos tautinių mažumų periodinės spaudos raidą ir raišką. ■

Desovietizacijos komisija eskaluoja priešpriešą

Vidmantas Valiušaitis

Vadinamosios Desovietizacijos komisijos pirmininkas Vitas Karčiauskas skelbia vienas kitam prieštaraujančius teiginius: esą, neįrodyta, „kad K. Škirpa tiesiogiai susijęs su antisemitiniais pareiškimais“, bet tuo pat metu suskumba aiškinti, kad K. Škirpos atminimo įamžinimas pagilintų „nesutarimus visuomenėje“.

Kodėl? Nes tai esą „prieštaras kelianti asmenybė“. Norėčiau pamatyti politiniame lauke veikusią ar veikiančią asmenybę, kuri prieštarų nekalia. Antanas Smetona? Vytautas Landsbergis? Algirdas Brazauskas? Dalia Grybauskaitė? Netgi veikiantis Prezidentas

Pirmasis savanoris pulkininkas Kazys Škirpa

Gitanas Nausėda? Koks čia „kriterijus“ atrandamas „neprieštaringumo“? Teisingai savo metu klausė prof. Kęstutis Skrupskelis: „Ar paminklai tik šventiesiems?“ Nekelia

„prieštarų“ tik tie, kurie slidūs kaip muilas, drungni lyg pamazgų vandenys.

Būtent politiniai sprendimai panaikinti daugiau kaip du dešimtmečius ramiai sau gyvavusius K. Škirpos atminimo įamžinimo ženklus tą visuomenės priešpriešą ir sukėlė. Ne kas kitas. Būtent tai sukėlė aistras, kurios tęsiasi iki šiol. Ne kartą savo straipsniais dėl to bandžiau įspėti ir raginau to nedaryti. Dabar turime rezultatą. O Desovietizacijos komisija savo pareiškimais šią priešpriešą eskaluoja toliau. Neseniai komisijos pirmininkas skelbė, kad komisija „ragina susilaikyti nuo atminimo ženklų K. Škirpai įrengimo“, ir čia pat išvedžiojo, kad „galutinį sprendimą dėl atminimo lentų K.

Škirpai turės priimti LGGRTC generalinis direktorius“. Bet gi jis dėl K. Škirpos 2024 m. birželio 25 d. pasirašė LGGRTC istorikų parengtą istorinę pažymą, kurią užsakė Vilniaus miesto savivaldybės taryba. Komisijos pirmininkas jos tikriausiai neskaitė? Kadangi jo išvedžiojimai ir komisijos rekomendacija, priimta, beje, nesant kvorumo ir nekvalifikuota dauguma, yra diametraliai priešinga minėtos pažymos išvadai.

Teisingai pastebėjo LGGRTC gen. direktorius A. Bubnys: „Mano nuomone, komisija turėtų susirinkti ir iš naujo svarstyti šį klausimą“. Ir susirinkti ne puse komisijos, o reikalingo kvorumo. ■

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vyngintas Gontis, Vincas Būda, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskis, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169